

MEZŐGAZDASÁGI KISKÖNYVTÁR

TERMÉSZETVÉDELEM

15

MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ

126.

MEZŐGAZDASÁGI KISKÖNYVTÁR

Erdészeti sorozat 15. szám

OEE Könyvtár
Áll.Ell. 2019

TERMÉSZETVÉDELEM

Írta:

KENYERES LAJOS
az Orsz. Természetvédelmi Tanács titkára

Országos Erdészeti Egyesület
Wagner Károly Erdészeti Szakkönyvtár

Leltári szám: 2012/L2019

Csoport szám: .....

Raktári jelzet: 21/4.

MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ

BUDAPEST 1952

A Földművelésügyi Minisztérium
Szakoktatási Főosztálya szerkesztésében

*„Elsajátítani a tudományt,
kikovácsolni a bolsevik
szakemberek új kádereit
a tudás minden ágában
és tanulni, tanulni, tanulni
a legkitartóbban, ez
most a feladat.“*

(SZTÁLIN)

A Magyar Népköztársaság biztosítja a dolgozóknak a művelődéshez való jogát. (Alkotmány 48. §.)

Felelős kiadó: Lányi Ottó. — Felelős szerkesztő: Szőnyi László. — Műszaki felelős: Gonda Pál. — Megjelent 41/4 + 12 mű melléklet terjedelemben. — Utánnymás, nyomdába adva 1952 V. 5-én, 2001—5000 példányig.

Készült a MNOSZ 5601—50Á és 5602—50Á szabványok szerint
Alföldi Nyomda Debrecen 1952—1184 — Felelős vezető: Patai István

I. FEJEZET

A MAGYAR TERMÉSZETVÉDELEM TÖRTÉNETE

Hazánk természetvédelme a felszabadulás előtt

A föld, szervetlen és szerves világával együtt állandóan változik.

A természetnek ezt a változását egyrészt a *természeti* erők, másrészt az ember okozzák.

A változást előidéző *természeti erők*: a földrengések, tűzhányó-kitörések a tűz, a víz, a szél, az időjárás szélsőséges kilengései, továbbá a legkülönbözőbb növényi és állati kártevők.

Az *ember* megjelenésének idejétől kezdve szintén változásokat idézett elő a természetben. Ezek a változások a társadalmi fejlődés során mindinkább fokozódtak. Az ember céljainak elérése közben a kimeríthetetlen természeti kincsek meggondolatlan rombolásával és pusztításával *saját magának* sokszor alig szerzett valamit. Mérhetetlen károkat okozott azonban a *közösségnek*. Különösen így volt ez a kapitalizmusban. De még ma is akadnak meggondolatlan emberek, akik legritkább madaraink fészkeit kirabolják azért, hogy a tojásokat értékesítsék. Akadnak olyanok, akik nem ismerve hasznos madarainkat és állatainkat, azokat gondolkodás nélkül pusztítják. Megtörtént, hogy különleges adottságú területeket elenyésző csekély haszonért, néhány kecske legeltetésével a teljes pusztulásnak tesznek ki. A birkanyájak, sertéskondák és marhacsordák észszerűtlen legeltetésével számtalan hegyoldal, sőt egész hegyvonulat teljes elkopárosodását idézhetjük elő és nyitunk utat a lerohanó vizek romboló munkájának.

Az ember csak lassan kezdett tudatára ébredni annak, hogy *a természet élő - és élettelen világa sorra megsemmisül, ha az esztelen pusztítás és rombolás korlátlanul tovább folyik*. Csak

lassan kezdte észrevenni, hogy a természetnek *védelemre* van szüksége.

A szocialista gazdasági rendszer a természeti kincsek egyre fokozottabb felhasználására, — tehát a természeti adottságok legcélszerűbb megváltoztatására —, törekszik. Csak ez a rendszer tudja megtalálni annak a kérdésnek helyes megoldását, amelyet a természeti adottságok legcélszerűbb megváltoztatása és a természet egységes tájának, adottságainak eredeti állapotában való megtartása jelent. Ez a munka a mai természetvédelem feladata.

Már az ember első lépéseit is az őt környező állat- és növényvilág változásai kísérték. Ezek a változások egyre nagyobbak lettek, amint az ember áttért a vadászatról a földművelésre és az emberi társadalom tovább fejlődött. A társadalmi fejlődés magasabb fokán a tőkés társadalmi rendszerben pedig a kapitalista rablógazdálkodás a természet káros megváltoztatásának rengeteg bizonyítékát szolgáltatta. Ezeknek a káros tevékenységeknek nyomán valamikor bővizű folyók elsekélyesedtek, termőföldek váltak sivataggá. Nem tudták, hogy a felszíni kőzetek, az éghajlat, a víz, a talaj, a növényzet és az állatvilág között szoros és kölcsönös hatások vannak. Ezek a káros változások mind az élő-, mind az élettelen természetben egyaránt megmutatkoznak. Ezek káros voltára csak lassan eszméltek rá. A vízáradások fokozódott mértéke, területek kőgörgeteggel való elborításának nagy arányai, a folyton mozgó futóhomok ki- és befújásai, az elsvatagosodás, mind ennek a következményei és hosszú sora van még az évszázadokon keresztül összegyűjtött ilyen felismeréseknek.

A tervnélküli kapitalista gazdálkodás következményei Európában és Amerikában egyformán megmutatkoztak. *Amerikában az erdőirtások* következtében eltűntek a viharok természetes akadályai. A kiáradó folyók a hosszú évszázadok alatt keletkezett talajt elhordják és kimossák. Körülbelül 14 millió hektár jóminőségű termőföld pusztult el ott végérvényesen. A négy utolsó évszázad alatt Amerikában több mint 540 millió hektár elsőrendű erdőt irtottak ki. Ez volt az oka az ott elég sűrűn pusztító áradásnak, amelyek az utóbbi időkben egyre sűrűbben ismétlődnek meg. (Ha ez továbbra is ilyenformán halad, száz év múlva az USA-ban csak terméketlen pusztaságot találnak.)

Európa sok országában már a 17. század második felében letarolták az erdőket. *A cári Oroszországban* az erdők kíméletlen irtása következtében már a 17. század előtt a Volga, Don, Oka bővizű folyók erősen leapadtak. Fokozódott az éghajlat szárazsága és az aszályok egyre nagyobb területekre terjedtek ki. Az

olvadási vizek és árvizek, a déli és délkeleti szelek a legtermékenyebb réteget kimossák és elhordják. A baszkir Szovjet Szocialista Köztársaság területén ilyen viharok eredményeképpen a termőréteget nagy területről elhordta a szél. Egy ilyen homokvihar 2—4 óra alatt egy hektár mezőről 40—125 tonna talajt hord el. A letarolt területeken, ahol homokos a talaj, gyakran futóhomok keletkezik, amely betemeti a kerteket, szántóföldeket és gyümölcsösöket. Kikerülhetetlen változások következnek be a növényzet és az erdők állatainak állományában is az erdőirtások következtében. Madarak és emlősállatok átvándorolnak más erdőbe, de esetleg el is veszítik létfenntartásuk lehetőségeit környezetük megváltoztatásával és kipusztulnak.

Az élő természetben nagy károkat okoztak az *állatok esztelen* irtásával. Némely nagy emlősállatfajtát teljesen kipusztítottak. Így irtották ki teljesen a 17. század végén Lengyelországban az óriási ősbölnyit. A vadlovakat Nyugateurópában a 19. század kezdetén irtották ki. A 18. század végén elejtették az utolsó jávorszarvast Nyugat-Európában. Ugyanezen időben irtották ki Európában — Lengyelországot és a Kaukázust kivéve — mindenütt a bölényeket is. Az amerikai prérik 10 milliós bölénycsordáiból is már csak egynéhány példány maradt meg. A kanzasi vasútvonal építésekor, 2 év leforgása alatt, 3,5 millió állatot irtottak ki. El sem lehet képzelni azt a rengeteg állatot, madarat, amelyet az ember a tökéletesített vadászeszközök, majd a tüzfegyverek használata óta oktalalanul elpusztított. Több mint 72 emlősfajtát, a 16. századtól kezdve 130 madárfajtát irtottak ki. Ezeket az állatokat a vadászat barbár módján nem a foglalkozás kedvéért irtották, hanem azért, hogy az ember elegendő húst szerezzen magának.

A társadalmi fejlődés magasabb fokán az állatok kíméletlen pusztítását a kapitalista rablógazdálkodás profitéhes céljainak szolgálatába állították. A *szőrmeipar* fejlődésével az értékes ipari állatok egész sorát irtották ki és nem gondoskodtak megfelelő utánpótlásról vagy szaporításról. A cári Oroszország a 17. században még bővelkedett mindenféle állatban, de későbbben a Szibériát elárasztó prémkereskedők minden eszközzel ösztökélték a lakosságot, hogy a szőrmés állatokra, különösen a cobolyra, a legkíméletlenebb módon vadásszék. A helyi lakosság a cobolyt egyáltalán nem értékelte, prémjét a kutyáénál rosszabbnak tartotta. A lakosok hat cobolyért egy kést kaptak. Egy vas kondérért annyi coboly-prémet adtak, amennyi beléje fért. A 17. század elején évente 10 ezer számra vitték el a kereskedők a pré-

meket, szarvas és jávorszarvas bőrt. Oroszország európai részéből akkorára a cobolyt már majdnem teljesen kiirtották.

Nagy veszedelmet jelent az állatvilágnak a természetes el-lenség, így például az *erdőtüzek*. Ilyenkor az állatok vagy a tűz-ben pusztulnak el, vagy menekülés közben a folyók átúszása alkalmával.

De bármennyire veszélyes a vadállatok számára az erdők vagy a mocsárnövények égése, mégis lényegesen kisebb hatással van az állatfajok fennmaradására, mint az *ember* tevékenysége. Hatással lehet az ember az állatok életére akaratlanul: erdőirtás-sal, mocsarak kiszáritásával, stb., de legerősebben befolyásolja az ember az állatvilág létét, hogy irtja őket szőrméjük miatt, éle-lemszerzés vagy sport céljából.

Amikor bekövetkezett ezekben a természeti kincsekben az elszegényedés, akkor eszméltek rá egyesek, hogy védelemre van szükség, hogy meg kell akadályozni az erdők kíméletlen irtását, mert aszályok és árvizek veszedelmétől így fognak megszaba-dulni. Ráeszméltek arra, hogy az állatok kíméletlen irtásával sú-lyos gazdasági károkat okoznak maguknak és e téren bekövet-kezik az elszegényedés. Az évszázadok során sok ilyen felismerés fokozottabban és mindjobban rávezette az embert a természet iránti behatóbb, közvetlenebb érdeklődésre. A kapitalista gazdál-kodás pusztító hatásainak következményeire *Marx* mutatott rá legvilágosabban, amikor azt mondta: „Ha a kultúra szabadon fejlődik és nem tudatosan irányítják, pusztaságot hagy maga után.“ A fejlődés további során legelőször a természettudósok vették észre a természeti kincsek okatlan pusztításának követke-zményeit és a védelemnek szükségét. Később pedig igyekeztek a természet szépségeinek szeretetét kiterjeszteni és figyelmük a természet erői törvényszerűségének mind behatóbb tanulmányo-zására fordult. Hogy az ember szerepe a természet megváltozta-tásában mennyire jelentős volt már a 20. század előtt is, *Engels* állapította meg a következőképpen: „Egyedül az ember nyomta rá bélyegét a természetre, mikor nemcsak a növény- és állat-világot helyezte át, hanem lakóhelyének képét, klímáját, sőt ma-gukat a növényeket és állatokat is úgy átalakította, hogy tevé-kenységének következményei csak a földgömb általános elhalá-sával tűnhetnek el.“

Az ember néha *akaratlanul is* változtat valamit a természet-ben, a növény- és állatvilágban. Nem ritkán saját gazdálkodásá-nak és egészségének az ártalmára is. Így például Észak-Ameriká-ból hozták be Európába az átokhínár nevű vízínövényt is. A világ

minden részébe behurcolták a szürkepatkányt. Amerikából hurcolták be Európába a philoxerát, a szőlő pusztítóját. Ugyancsak Amerikából hurcolták be a kertek veszedelmes ellenségét, a vértetűt.

A kultúra és a társadalmi fejlődés további során a tudósok *a természet törvényeinek szoros összefüggéseit* tanulmányozásával ismerték fel mindinkább azt a szükségszerűséget, hogy az embereknek a természethez való viszonyát mindig az a törekvés határozza meg, hogy saját érdekében használja ki annak kincseit. De ugyanakkor felismerték a történeti példák nyomán, hogy minden gondatlan és helytelen lépés előre nem látott, káros következményeket von maga után. Ezért indult meg a természetvédelem érdekében egy-egy mozgalom, egy-egy felhívás, egy-egy előadás, tehát *a természet védelmének a gondolata* és szolgálatainak sürgetése szerte a világon. *A tudósok* ismerték fel a természetvédelem tudományos jelentőségét, amikor síkraszálltak egy-egy eredeti, ősi természeti állapotában fennmaradt erdő, vagy a jégkorszakból fennmaradt ősláp, vagy valamely ritka állat, vagy növény védelméért. Tudták, hogy az élő természet tanulmányozása a tudomány fejlődésének a biztosítását jelenti. Síkraszálltak egy-egy feltárt barlang védelméért, amely alkalmat adott az élettelen természet, a föld történetének tanulmányozására, vagy a benne felfedezett őseletek vizsgálata a kultúrtörténet fejlődésére adott lehetőséget.

Mindezeknek a felismeréseknek a nyomán szaporodott azoknak a száma, akik a természetvédelem szükségét sürgették. Ilyenek voltak *a természetbarátok*, akiket a természet szeretete vonzott. A természet gyönyörűségeinek élvezetén keresztül rájöttek arra, hogy az ember egészségének szolgálatába állítható sok természeti érték. Évszázadok múlásával rájött tehát az ember annak felismerésére, hogy a természet kincseinek meggondolatlan kiisztítása káros és ezért védelemre van szüksége.

Mindebből azt látjuk, hogy *a természetvédelem gondolatának fejlődését a politikai, gazdasági és kulturális fejlődés lendülete vagy hanyatlása szabta meg*. A nyugati országokban, Észak-Amerikában éppúgy, mint a cári Oroszországban a természeti kincsek használatának fokozása vagy a tudományos fejlődés egy-egy újabb állomása vitte előbbre a természetvédelem gondolatát. *Magyarország* iparilag teljesen visszamaradt ország volt. Nem fejleszthette úgy iparát, mint a nyugati országok, pedig Magyarország földje bőséges természeti kincseket rejtett magában. Éppen ezért nem mutatkoztak olyan jelenségek, amelyek olyan hatá-

rozottan irányították volna a figyelmet a természet védelmére, mint nyugaton, ahol már mutatkozott egy-egy jele a természetvédelemnek. Hazánkban, mint általában másutt is a világon, elsőízben az erdők irtásával bekövetkezett káros természeti változások irányították a figyelmet a természetvédelem szükségére. De már ezt megelőzően ráeszméltek arra, hogy egyes madarak gazdaságilag hasznos tevékenységet folytatnak és, hogy káros a természet egy-egy ritkaságának kipusztítása. *Csokonai Vitéz Mihály* költő egy munkájában a gém- és kócsagtollak divattá vált viselését ostorozta, mert ez a divat e ritka szép madarak kipusztulására vezet. Tudniillik ebben az időben abban vélték kifejezésre juttatni hazafiasságukat az emberek, hogy minél nagyobb gém-, vagy kócsagtollat tűzzenek a kalapjuk mellé.

Az 1848-as polgári demokratikus forradalom után a magyar föld Ausztria élelmiszer- és nyersanyag szállítója lett. A magyar természeti kincsek nem gazdagították a magyar népet, hanem kihasználatlanul heverték a föld mélyében. Magyarországnak a félgymarmati, visszamaradt agrárország szerepe jutott az imperialista Ausztria mellett. Így természetesen visszamaradt a kultúra, a tudomány vonalán is és nem fejlődhetett vele együtt a természetvédelem sem.

Más volt a helyzet azonban az 1867-es *kiegyezés után*. A feudális nagybirtok összefonódása az osztrák kapitalizmussal utat nyitott az osztrák bankok térfoglalásának. Kapitalista bankok és vállalkozók megvásárolták, vagy bérbe vették a nagybirtokos földjét, a természeti kincseket. Ennek következtében a kapitalista fejlődés útjára lépett Magyarország.

A kapitalista fejlődésben az előrehaladott technikával egyre nagyobb tért hódított az ország természeti kincseinek kihasználása. Ezzel egyben ráirányult a figyelem a természetvédelem szükségére is. A hatalmas erdőségek meg gondolatlan és féktelen irtása már 1879-ben *Erdőtörvény* megalkotását eredményezte. A törvény már a természetvédelem szolgálatát elő is segítette. A véderdőkről szóló rendelkezése biztosítja olyan erdők fenntartását, amelyeknek letarolása káros következményekkel járhat. Ezek megoltalmazásával több geológiai alakulás és szép tájképi részlet is védelemben részesült.

Ilyen politikai és társadalmi viszonyok között a törvényes rendelkezések ellenére, az uralkodó tőkés osztály rávetette magát a természeti kincsek élvezetének a kihasználására is. Erre alkalmas terület volt számukra a *vadászat*. Ez kettős célt szolgált: egyrészt a vadászat élvezetét, sportot, másrészt az ipari szőrmés

állatok pusztításával, a szörme értékesítésével pedig a finanszírozás gyarapítását. A magyar feudális uraknak az osztrák finanszírozás uraival fenntartott szoros gazdasági kapcsolatai révén közös szórakozásaiban is a rablógazdalkodás szelleme nyilvánult meg. Gazdag vadállományainkat úgyszólván irtani kezdték telhetetlen szórakozási vágyuk kielégítésére. Ilyen körülmények között eszméltek rá mégis, hogy vadászati tilalmi rendelkezésekre van szükség, mert különben értékes vadállományunk kipusztul. *1883-ban* született meg az *első vadászati törvény*, mely nemcsak a vadászat tárgyát szolgáló vadfajokat, hanem a költés idejére különböző madarak lelövését is tilalmazza. Ekkor már a természetvédelem gondolata odáig fejlődött, hogy egyes állatok és madarak védelmét biztosították.

A gazdasági fejlődéssel párhuzamosan előrehaladó technika megkövetelte a tudományok művelését, a tudományos munka fejlődését. *A természeti kincsek fejlettebb technikával történt fokozottabb használatán* keresztül kipusztítottak olyan értékeket, melyek a tudomány haladása szempontjából pótolhatatlanok. Ez figyelmeztette a természettudósokat arra, hogy meg kell védeni egy-egy felfedezett barlangot, kőzetet, növényt, ősmocsarat, mert a természet erőinek vizsgálata a gyakorlatban csak így biztosítható. Így terelődött a figyelem hazánk *barlangjaira*, melyekben nagy természeti és kultúrtörténeti kincsekre találtak. *Hermann Ottó* természettudós indította meg a Szeleta-barlang feltárásával. 1906-ban nagyszerű leletei révén a tudományos barlangkutató tevékenységet. Ezután alakult meg a *Barlangkutató Társulat*, amely a természetvédelem gondolatának harcos hordozója volt.

A természeti ritkaságok védelmére is gondoltak egyesek. Például százados öreg fák kipusztítása ellen harcoltak. Már *Széchenyi István* felemeli szavát ezek érdekében, mikor az „*erekllyeként* ránkmaradt ősi fák védelmét” szorgalmazza.

A természetvédelem fejlődésének jelentős állomása a madárvédelem törvényes biztosítása. Az *1894. évi törvény*, az *emlősök és madarak egész sorát fogadta védelmébe*.

De ezeknek a *rendeleteknek kevés gyakorlati eredménye volt*. Nem nyújtott tartós védelmet még az állami birtokokon lévő természeti emlékeknek sem, hiszen még azok összeírásáról és gondos nyilvántartásáról is „*megfeledkeztek*”.

Ha visszatekintünk a magyar természetvédelem múltjára, látjuk, hogy az idők során felemelte szavát egy-egy tudós, természetbarát, a természet védelmének érdekében, sőt megszületett ennek nyomán egy-egy rendelet is, de maga a *természetvédelem*

fejlődése mindegyre megakadt. És ez így ment tovább a későbbi idők folyamán is. 1908-ban az *Országos Erdészeti Egyesület* indított mozgalmat, hogy egyes őserdőrészelek fenntartását biztosítsák. *Hermann Ottó* természettudós a természetvédelem szűk-ségét (főképpen a madárvilágra vonatkozóan) igyekezett a köz-tudatba bevinni. Ennek a törekvésnek a nyomán jelent meg ké-sőbb *Chernel Istvánnak* „Magyarország madarai, különösebb tekintettel gazdasági jelentőségükre“ c. munkája.

Ilyen előzmények után jelent meg 1909-ben *Kaán Károlynak* a „Természeti emlékek fenntartása“ című munkája. Ennek a mun-kának a megjelenése eredményezte azt a földművelésügyi minisz-teri rendeletet, amely a természeti emlékek első országos össze-írását létrehozta. 1914-ben végül az időközben elkészült törvény-tervezet lekerült a napirendről és a mozgalom hosszú időre meg-torpant. A kapitalista érdekek szolgálatában kitört világháború pedig minden ilyenirányú tevékenységet megakasztott.

Hazánkban így indult útjára a természetvédelem mozgalma. Egyesek jóakarata, felszólalása, vagy kiadott tanulmánya nyomán, úgy látszott, előrehalad a természetvédelem. De azután ismét e'akadt. Nem tudott a fejlődés útjára lépni, mert nem tud-ták gyakorlati eredményeit biztosítani és a nép szolgálatába állí-tani. A kapitalista rendszerben a magántulajdon érdekét a köz-érdekek fölül helyezték. Hogy mennyire örködött az uralkodó osz-tály törvényben biztosított jogai felett és akadályozta ezáltal a kultúra fejlődését, a következő esetről emlékezünk meg. Egy hu-nyadmegyei tudományos jelentőségű barlang tulajdonosa, ami-kor arra kérték, hogy a barlang tudományos felkutatását engedje meg, még a barlang megtekintése és bejelentése ellen is tiltako-zott. Ugyanis az ott felhalmozódott guanó-réteg (denevértrá-gya) értékesítésével foglalkozott és attól félt, hogy a barlangból várt jövedelme ezáltal veszélyeztetve lesz. A magánjogokba való illetéktelen beavatkozás és a magántulajdon fölötti korlátlan ren-delkezés jogának hangoztatásával eltiltotta mindenki számára a barlangnak még csak a megközelítését is.

Az első világháború után a fejlődésnek újabb állomását jelen-tete 1931-ben *Kaán Károlynak* „Természetvédelem és természeti emlékek“ című munkája. *Kaán Károly* ebben a munkában utat mutatott arra, miként kell hazánkban a természetvédelmi kérdést törvényhozásilag rendezni, kifejti a természetvédelem jelentősé-gét. Rámutat a természetvédelem jelenségeinek különböző terü-leteire, tudományos, gazdasági, népegészségügyi szempontokra. Kívánatosnak tartja a természet szeretetének érzését fejleszteni,

a természeti alkotások értékét tudatosítani. A munka egyes részeinek megállapításait a fejlődés már természetesen túlhaladta.

A tudományos kutatások előmozdításában és egyáltalán a tudomány szolgálatában különösen nagy szerep vár ma is a természetvédelemre. Egy szobrot, freskót, többszázados épületet vagy jellegzetes váromot műemléknek neveznek régi idők óta. Egy-egy védelemre érdemes, ritka, többszázados faóriást, egy ritka, vagy kihalófélben lévő növényt vagy állatfajt, egy tudományos szempontból érdekes barlangot, vagy őslápot, az előbbihez hasonlóan, természeti emlékek nevezünk. Mindkettőnek egyenlő jelentősége van tudományos, vagy kultúrtörténeti vonatkozásban. Amint tehát a műemlék védelméről gondoskodtak, ehhez hasonlóan és ugyanolyan joggal a természeti emlékek védelmének gondolatával is kellett foglalkozni.

A fejlett kapitalista termelés következménye volt a természeti kincsek és köztük az erdők használatának a fokozása is. Az erdők fenntartására, az erdőgazdálkodás szabályozására vonatkozó régi törvények és rendeletek mindinkább elavultak. Ezeknek a kérdéseknek új alapokra fektetése időszerű lett. Mivel a természeti ritkaságok legnagyobb részét erdőben találhatók és a legtöbb esetben magának az erdőnek részei, ennek fenntartásával és kezelésével vannak a legszorosabb kapcsolatban. Tehát amikor az új erdőtörvény megalkotásának a gondolatával foglalkoztak, arra az elhatározásra jutottak, hogy *a természetvédelemre vonatkozó jogszabályokat az erdőre vonatkozó jogszabályokkal kapcsolják össze*. Ennek ez elgondolásnak az alapján hozták létre *1935-ben az első természetvédelmi törvényt*.

Az Erdőkről és a Természetvédelemről szóló 1935:IV. tc. az első törvény Magyarországon, amely a természetvédelem feladatát törvénybe iktatja. Ez a törvény állította fel az Országos Természetvédelmi Tanácsot. A természetvédelmet a földművelésügyi miniszter irányítása és főfelügyelete alá helyezték, akiket a természetvédelemnek más ügykört is érintő kérdéseiben az érdekelt miniszterekkel egyetértve rendelkezett és intézkedett. A természetvédelmet, a természetvédelem feladatait egyébként a törvény a következőképpen szabályozta.

Az Országos Természetvédelmi Tanács feladatául jelölte meg a természetvédelemre érdemes tárgyaknak felkutatását, azok védetté nyilvánítását, a természetvédelmi területek és tájvédelmi körzetek meghatározása iránti javaslattételt és általában a természetvédelem körül felmerülő kérdésekben szakvélemény nyilvánítását.

A törvény meghatározta a természetvédelem célját. A természetvédelem célja egyfelől minden olyan behatást elhárítani, amely a védelem tárgyának eredeti épségben való fennmaradását, illetőleg a tájképi szépségét, vagy egyéb sajátos természeti tulajdonságait sértené vagy veszélyeztetné, másfelől lehetővé tenni a védelem alá vont állat- és növényfaj zavartalan tenyésztését. Megóvni a védett forrás és patak vizének tisztaságát és biztosítani a forrásokat a vadon tenyésző állatok számára.

A természetvédelem tárgyait is felsorolja a törvény. Ilyenek a természetnek azok az alakulatai (hegy, szikla, kőzet, barlang, forrás, vízesés, tó, egyes fák és facsoportok), amelyek tudományos szempontból, vagy különlegességüknél fogva értékesek;

olyan tájrészek, sőt egész tájak is, amelyek tájképi szépségüknél vagy egyéb kedvező természeti tulajdonságaiknál fogva a természetélvezet (természetjárás, turistaság, kilátás és tartózkodás), vagy testedzés szempontjából különösen becsesek;

azok a vadon tenyésző állat- és növényfajok, amelyek a kikapuztatás veszélyével szemben oltalomra érdemesek, valamint általában a természetben jelentősen hasznos vadon tenyésző állatfajok;

azok a források és patakok, amelyeknek vize a vadon tenyésző állatok számára nélkülözhetetlen.

A védelem alá vont hely, természeti alakulat és tájrész területe, úgyszintén a védett állat- és növényfaj tenyésző helye, továbbá az a felszíni terület, amely a barlang bejáratához és épségének megóvásához szükséges.

A természetvédelem gyakorlati feladatait is meghatározza a törvény, amikor előírja, hogy a természetvédelem tárgyairól, a természetvédelmi területekről és a tájvédelmi körzetekről *törzskönyvet kell vezetni*. Ha az erdő természetvédelmi terület, ezt az Erdők Törzskönyvében is fel kell tüntetni.

Természetvédelmi terület, illetve tájvédelmi körzetbe eső terület tekintetében közérdekből *kisajátításnak* van helye az állam részére, ha a természetvédelem megvalósulását az illető területen másképpen biztosítani nem lehet.

Természetvédelmi terület, illetve tájvédelmi körzetbe eső terület tekintetében nem természetvédelmi célt szolgáló kisajátítást csak a földművelésügyi miniszterrel egyetértve lehet engedélyezni.

Azt, aki természetvédelmi területen, tájvédelmi körzet területén vagy általában olyan helyen tartózkodik, vagy úton halad.

amelynek használata nincs megengedve, akár a köztulajdon biztonságára, akár a vadállomány nyugalma szempontjából aggodalmat kelt, a törvény értelmében az erdészeti személyzet a legközelebb eső nyilvános forgalmú útra utasítja.

A földművelésügyi miniszter — a kereskedelemügyi és közoktatásügyi miniszterrel egyetértve — az Országos Természetvédelmi Tanács meghallgatása után *rendelettel* részletesen szabályozza a természetvédelmi területek, tájvédelmi körzetek, valamint általában erdők és más területek *látogatásának módokat*. E szabályozás a közönség közlekedésének, különösen a turistaforgalomnak érdekét olymódon biztosítja és mozdítja elő, hogy különösen az erdőgazdálkodás és a vadászat a törvényben megállapított korlátozásokat meghaladó mértékben ne szenvedjenek sérelmet. A rendelet gondoskodik az előbbiekből megjelölt célra, a használható helyek és utak (Turistahelyek és turistautak) *nyilvántartásbavételéről* és annak megállapításáról, hogy ezek közül melyek, mily előfeltételek, időbeni és más korlátozások mellett használhatók.

Természetvédelem alá vont *barlang* használatának jogát a földművelésügyi miniszter a közcélú fenntartás és nyilvános megtekintés biztosítása végett, esetleg az érdekelt miniszterekkel egyetértve, valamely közhatóságra, köztetületre, közigazgatásra vagy természetvédelmi célú egyesületre bízhatja.

Az Erdőkről és Természetvédelemről szóló 1935:IV. tc. végrehajtása tárgyában kiadott földművelésügyi miniszteri rendelet még részletesebben szabályozza a természetvédelem kérdéseit. Előírja, hogy a földművelésügyi miniszter az Országos Természetvédelmi Tanács meghallgatásával és a közoktatásügyi miniszterrel egyetértve *rendelettel* állapítja meg: a természetben jelentősen hasznos, vadon tenyésző állatfajokat és a kipusztulás veszélyével szemben oltalmazott vadon tenyésző állat- és növényfajokat. A védett állat- és növényfajokról, a rendelet értelmében, külön-külön *jegyzéket vezetnek*. A jegyzék az állat- és növényfajokat tudományos nevükön és imertebb népies nevükön tünteti fel. Ha valamelyik fajt csak meghatározott helyen vagy időre terjedően nyilvánítanak védettnek, a jegyzékben ezt is fel kell tüntetni.

HAZÁNK TERMÉSZETVÉDELME A FELSZABADULÁS UTÁN

Az 1935. évi IV. tc. nem volt elég hatályos arra, hogy a természetvédelem terén komoly fejlődés mutatkozzék hazánkban. A tőkés társadalmi rendszer érdekellentétei megakadályozták a tudósok, természetbarátok jószándékú erőfeszítéseit.

A felszabadulás után 1947-ben kerülhetett sor arra, hogy a kormányzat az Országos Természetvédelmi Tanácsot újból megalakítsa. Az újonnan életrehívott Tanács működését erősen gátolta az a hiányosság, hogy a Tanács ügyviteli szerve nem volt eléggé kiépítve.

A természetvédelem kérdése a *Népköztársaság Minisztertanácsának 1949. évi 4235. számú rendeletével* került megoldásra. A népi demokrácia ezen a téren is felismerte és megjelölte a fejlődéshez vezető utat. Ez a rendelet az 1935. évi törvényt hatályosabbá tette és bürokráciamentes, gyors intézkedések megtételére adott lehetőséget. Ennek a rendeletnek alapján megalakított Országos Természetvédelmi Tanács ma önállóan határoz és intézkedik természetvédelmi ügyekben.

A természetvédelemre érdemes tárgyak *védetté nyilvánítása*, az azok fenntartása és megőrzése *végelt szükséges intézkedések elrendelése és végrehajtásának ellenőrzése*, a természetvédelmi területek és tájvédelmi körzetek meghatározása, a természetvédelem szakkérdéseiben vélemény-nyilvánítása, a természetvédelem irányelveinek megállapítása, végül a természetvédelem eredményeinek feldolgozása és ismertetése az *Országos Természetvédelmi Tanács hatáskörébe tartozik*.

Az Országos Természetvédelmi Tanács a földművelésügyi miniszter felügyelete alatt működik. Szervezetét és ügyrendjét a közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben, a földművelésügyi miniszter állapítja meg.

A rendelet a természetvédelemre érdemes tárgyak és területek felkutatását, a természetvédelemre érdemes tárgyak védetté nyilvánítását és a természetvédelmi területeknek, a tájvédelmi körzetnek megállapítására irányuló javaslatot, valamint a természetvédelem tárgyainak épségben tartására és megőrzésére *szükséges intézkedések foganatosítását az Erdőgazdaságok feladatavá teszi*.

Az Állami Erdők Üzemi Központja az Erdőgazdaságok természetvédelmi tevékenységét is ellenőrzi.

A rendelet végrehajtásáról az érdekelt miniszterekkel egyetértésben a földművelésügyi miniszter gondoskodik. A természet-

védelem alsó fokú hatósági feladatait a Megyei Tanácsoknál működő erdészeti csoportok látják el. Mindez lehetővé teszi a pusztulásnak kitett természeti értékek gyors megmentését.

A természetvédelem mai szervezete

A 9 tagból álló Országos Természetvédelmi Tanács székhelye Budapest. Egy-egy tagját a földművelésügyi miniszter, a közoktatásügyi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia, az Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem természettudományi kara, az Allami Földtani Intézet, három tagját az Országos Természet-tudományi Múzeum küldi ki. Hivatalból tagja az Erdőközpont kijelölt szakmegbízottja.

Az Országos Természetvédelmi Tanács igazgatási és ügyviteli tennivalóit az Országos Természetvédelmi Tanács Titkársága látja el. A Titkárság a Földművelésügyi Minisztérium szerve. Feladata a szükséges intézkedések elrendelése és azok végrehajtásának ellenőrzése. A védelemre érdemes tárgyak és területek védetté nyilvánítására beérkező javaslatokat tárgyalásra a Titkárság készíti elő, a természetvédelmi területek és tárgyak országos viszonylatú nyilvántartására *törzskönyvet* vezet.

Egy-egy megye területére eső védett értékek nyilvántartásáról a Megyei Tanács Mezőgazdasági Osztályának erdészeti csoportja gondoskodik. Minden olyan erdőgazdaságban pedig, melynek területén természetvédelmi érték és tárgy van, az egyik előadó külön feladata ezen ügyek intézése. A természetvédelmi területek gyakorlati védelmére szükséges helyi intézkedések, építkezések, ellenőrzések, használatok, irányítások feladatát a helyi Erdőgazdaság látja el.

A nagyobb kiterjedésű természetvédelmi területeken *természetvédelmi örök* oltalmazzák az értékeket. A természetvédelmi örök az illetékes Erdőgazdaság alkalmazottai létszámában vannak, fegyelmi és a munkaviszony szempontjából egy tekintet alá esnek az erdő- és vadörökkel.

A természetvédelmi területek látogatására, az ilyen védett területekre való *belépésre*, ottani gazdasági javak *használatára* (fahasználat, nádhasználat, kaszálás, rétkaszálás, stb.) a Természetvédelmi Tanács Titkársága ad engedélyt a helyi Erdőgazdaság javaslatára.

Az új Tanács munkaterülete megnövekedett és kiterjedt. Hatásköre, szervezete is lényegesen eltér az előzőkétől. Az új

Tanács nem szakértői közreműködést fejt ki, hanem *hatósági feladatköre van*. A népi demokrácia természetvédelmi szerve. Munkájának eredményes elvégzése érdekében, más *rokon területeken működő* hatóságokat és tudományos intézményeket is bekapcsol munkájába. Így biztosítva van annak a lehetősége, hogy az elvégzendő feladatok nagysága és sokoldalúsága ellenére is bürokráciamentesen, gyorsan és megfelelően tudjon intézkedni. A kapitalista társadalmi rendszer bűnei miatt sok mulasztást kell pótolni.

A természetvédelem terén a Szovjetunió mellett, mely ezen a téren is elől jár az egész világon, lemaradtunk. Feladataink éppen ezért jelentősek. A Tanács felismerve az eredményes természetvédelem alapfeltételét, első feladatául lüzte ki az egész ország területén fellelhető, összes védelemre szoruló természeti kincsek *megismerését*. Elrendelte az ország területén fellelhető összes parkok (arboretumok) *összeírását* és megkezdte azok *felülvizsgálatát*. Felülvizsgálja az elmúlt rendszerben védetté nyilvánított területeket és alkotásokat. Elbírálja és tárgyalja az országos összeírás alapján beérkezett javaslatokat.

A mai Természetvédelmi Tanács első, alapvető tevékenysége volt, hogy hazánk legjelentősebb természeti emlékeit, természetvédelmi területeit *védetté nyilvánítsa*, vágy ha azok már védettek, állami tulajdonba vétesse.

II. FEJEZET

A TERMÉSZETVÉDELEM FELADATAI

Azoknak a történeti eseményeknek az alapján, melyekről a természetvédelem történetének rövid ismertetésében olvastunk, megállapíthatjuk, hogy a természetvédelem döntő feladata a természeti értékek esztelen pusztításának gátat vetni, a föld- és embertörténeti adatokat szolgáltató természeti alkotásokat, a pusztulófélben lévő ritka növényi- és állatfajokat tudományos jelentőségükért oltalmazni s egyes tájakat természeti szépségük fennmaradásának biztosításáért megvédeni.

Makarov elvtárs a természetvédelem főfeladatát így határozza meg: „*A természetvédelem főfeladata és egyúttal nehézsége abban rejlik, hogy megtalálja az értelmes megoldását annak az ellentétnek, mely egyrészt a természeti kincsek használatának növekedése, másrészt azon követelmény között van, hogy a nép-*

gazdaság, a tudomány és a kultúra érdekében meg kell óvni az ország tipikus természeti arculatát."

Abból a célból, hogy újjáalakítsuk (rekonstruáljuk) a föld elmúlt életét, megőrünk egy véletlenül épségben maradt csonttöredéket, kagylót, megkövesedett tárgyat. Sokkal értékesebb a növény- és állatvilág tanulmányozása szempontjából, hogy *megőrjük a természet egyes legjellegzetesebb részeit*. Múzeumokban holt tárgyakat őrzünk, kitömött állatokat és madarakat, stb. Mennyivel értékesebb ezeknél a természet tanulmányozása céljából: az élő természet múzeuma. Ezért nagy jelentőségű a tudomány számára egyes tájak, természeti alkotások, állat- és növényfajták megőrzése. Így tehát a természetvédelem feladata, hogy egyes tudományos jelentőségű területeket egyrészt emlékként őrizzen meg, másrészt ügyszólván mintát szolgáltasson a tudományos munka számára föld-, ember-, növény- és állattörténeti szempontból, vagyis a fejlődés története szempontjából.

A földnek erőművi hatások folytán bekövetkezett alakulásait az építő- és romboló természeti erők munkájából keletkezett természeti alkotásokat, ha tudományos vizsgálatokra érdemesek, feladatunk megvédeni. Hazánkban legjelentősebb ilyen terület a vulkanikus hegyekkel tarkált balatoni felvidék. Felmérhetetlen tudományos jelentőségűek ezen a téren a Balatonparton fekvő bazalthegyek, a Badacsony, a Szentgyörgy-hegy, a Gulács-hegy, vagy Tihany 110 geizirkúpjá. De ezek a tájak egyben látványosak is, természeti szépségük Közép-Európában szinte egyedülálló.

Fontos és jelentős *a barlangok* védelme a barlangkutatás tudományának szolgálatában. A föld belsejében bekövetkezett alakulások története az ember őstörténetére vonatkozólag nyújt igen fontos adatokat. A barlangkutatások során az őskori ember idejéből származó állatsontmaradványokból megállapítható, hogy hazánk földjén többször és jelentékeny mértékben megváltozott az állatvilág képe. A jégkorszak előtt őselefántok, orrszarvúak, antilopok éltek hazánk földjén. A jégkorszak elkövetkezéével olyan hűvös lett hazánk, hogy rénszarvasok, sarki rókák, barlangi medvék tartoztak hazánk állatfajai közé, olyan állat- és növényfajok, amelyek csak Európa északi részén tanyáztak. Érdekesekek és jelentősek az alsóbbrendű állatokra vonatkozó, a barlangokban végzett vizsgálatok eredményei is. Mint természeti látványosság, népgazdasági értéket is jelent idegenforgalmi szempontból, mert a turisták szívesen látogatják. Hazánk legnevezetesebb és Európa egyik legjelentősebb barlangja az aggteleki cseppkő-

barlang, melynek oltalmazása szintén a természetvédelem feladata.

A szerves élet törvényeinek, az állatok és növények változásait irányító természeti törvényeknek tanulmányozására nem elegendő a laboratóriumi munka. Ha tanulmányozni akarjuk a *környezet* hatását a szervezetekre, azok egymáshoz való viszonyát, összefüggéseit és meg akarjuk világítani az *életjelenségek együttes folyamatait*, akkor a természethez kell fordulni. Ezért szükséges, hogy megőrizzük a természet egyegy ősi eredetű állapotát, hogy a tudományos munka szolgálatába állítsuk. Ezek az eredeti természeti állapotban fenntartott területek lehetővé teszik, hogy megállapítsuk az elmúlt időszakokban létezett növényzet képét. A fejlődés során, sokezer év alatt a növényvilág ellenálló képességének és termékenységének, életfeltételeinek, alkalmazkodásának megállapítására itt kimeríthetetlen adatok állnak rendelkezésre.

Vannak olyan területek, amelyek a *jégkorszak előtti időkből* őrizték meg eredeti állapotukat, ezek nemcsak azt teszik lehetővé, hogy a növényzet jellegét helyreállítsuk, hanem, hogy az éghajlat- és talajnedvességi viszonyokat is rekonstruáljuk tudományos vizsgálatokkal. A tudományos kutatások eredményei megállapították, hogy ilyen terület hazánkban is fennmaradt, ahol a jégkorszak végén, a jégárak visszahúzódása után történt kialakulással visszamaradt egyes alpesi növények találhatók, ahol olyan növények élnek, melyek a Kárpátokban hiányoznak. Ez az ősláp különösképpen a hegységek és puszták legváltozatosabb növényvilágát rejtje magába. Ez a Szabolcs megyében lévő bátorligeti ősláp. A természetvédelemnek egyik központi feladata a tudomány számára megőrizni ezt a területet.

A természetvédelem feladata megőrizni azokat a területeket, ahol olyan *őshonos növények* élnek, amelyek sehol másutt nem találhatók. Hazánkban ilyen a szentgáli tiszafás. Még felsorolhatnánk sok-sok példát a tudományos értékű természeti kincseinkből. A legjelentősebbeket később ismertetni is fogjuk.

Nagy jelentősége van egyes tipikus *földrajzi táj* megőrzésének. A tájat az éghajlat, a talaj, a növény- és állatvilág jellemzi. Mindezek a tényezők szorosan összefüggnek egymással, ha megváltoztatjuk az egyiket, megváltozik a másik. A tudósok megfigyelése alapján a földrajzi tájnak nagy hatása van a növény- és állatvilág összetételére. Ha valamelyik tájnak egy részét akarjuk megvédeni, elsősorban növényzetének védelméről kell gondoskodni, mert a növényzet oltalmazásával, egyúttal megvédjük

az állatvilág környezetét. Tipikus földrajzi táj hazánkban a Nagyalföld szikes vidéke. Ezen a szikesen fennmaradt ősi tocsogós, mocsaras, lápos területen marad meg a szegedi Fehértó, mely a legkülönlegesebb ritka madarak találkozó helye.

A legjelentősebb és legnevezetesebb *ősmocsarak* védelme is fontos tudományos szempontból, mint hazánkban a Kisbalaton. A sok-sok ezer év óta érintetlen állapotban fennmaradt ősmocsarak, mély lápok különböző rétegeinek tudományos vizsgálata a tudomány szempontjából felbecsülhetetlen, azért védeni kell és fenn kell tartani egy-egy ilyen jelentős területet. Az itteni vizsgálatok során feltárt sok-sok ezer éves virágpor vizsgálataiból állapítják meg hazánk egykori növényvilágát, éghajlati viszonyait, stb. Hazánkban ilyen szempontból jelentős és védelemre érdemes az Abauj megyében lévő keleméri Kis- és Nagy-Mohos-tó.

A természetvédelem feladata védelemben részesíteni *énekes madarainkat*, amelyek különböző kártékony férgeket, rovarokat pusztítanak és így gazdasági szempontból hasznosak.

Ha természetvédelemről beszélünk, nem mulaszthatjuk el megemlíteni azt a gyönyörűséget és élvezetet, amit a természet szépsége nyújt a kirándulónak. Nem feledkezhetünk meg arról az *üdülést* jelentő pihenésről, melyet a gyönyörű park látogatása jelent. A természetvédelem feladata gondoskodni azoknak a természeti értékeknek védelméről is, amelyek a *gyönyörködtetés*, az egészség helyreállítása szempontjából jelentősek. Maxim Gorkij, a nagy proletár író nem egy munkájában gyönyörűen érzékelteti a természet szépségének benyomásait. „Mennyi örömet szerezhetnénk magunknak, ha tudnánk, milyen gazdag a föld s mennyi minden csodálatos él rajta. És minden-mindenki számára.” Hány költő, író, az élő természet szépségeinek hatása alatt alkotta egy-egy értékes művét. Például a Badacsonyban írta Kisfaludi Sándor a Himfi-verseket, Petőfi Sándor a koltói parkban írta „Szeptember végén” c. gyönyörű versét, Beethoven, a nagy zeneköltő, a martonvásári parkban írta meg egyik zenekölteményét. A természetvédelem feladatai, tehát jelentőségük szerint, gazdasági, tudományos és kulturális, valamint egészségügyi szempontok szerint változnak.

A természetvédelem feladatainak munkája három részre tagozódik:

1. A védetté nyilvánítás.
2. A gyakorlati védelem.
3. A tudományos, felvilágosító munka szolgálata.

A védetté nyilvánítás

Természetvédelmi területnek nevezzük az olyan helyeket, amelyeket eredeti természeti állapotukban megmentünk, megőrizzük és fenntartunk. Megmentjük a pusztulástól, megőrizzük és fenntartjuk a tudomány és kultúra szolgálatában.

A természetvédelmi terület terjedelmének és határainak megállapításakor *a környezetnek* mindazokat a részeit is tekintetbe kell venni, amelyeken hatósági beavatkozásra a védelem érdekében szükség van.

Látókörünk határain belül lévő természeti alkotások és más természeti megnyilvánulások egységes képe *a természeti táj*. Ha a természeti tájrészlet védetté van nyilvánítva, *tájvédelmi körzet*.

A természetvédelmi területek vagy tárgyak védetté nyilvánítása *javaslat* alapján történik. A javaslatokat az Országos Természetvédelmi Tanács végrehajtó szervei, a Megyei Tanácsok Erdészeti csoportja, az erdőgazdaságok, valamint tudományos intézmények, egyetemek, Tudományos Akadémia, egyes tudományos kutatók, turisták, vagy a természettel más szoros kapcsolatban lévő szervek és dolgozók nyújtják be. A javaslat tárgyalását szakértők bevonásával *helyszíni szemle*, majd az érdekelt bevonásával *helyszíni tárgyalás* előzi meg. A helyszíni vizsgálat anyagának kiértékelése alapján veti el vagy teszi magáévá a Tanács a javaslatot és *nyilvánítja védetté a javasolt tárgyat* vagy területet.

A természetvédelmi javaslat vonatkozhatik erdőrésze, barlangra, egyes fákra, egyes növényekre (virágok), egyes állatokra (madarak, emlősállatok), forrásra, vagy egy tájrészletre. A védelemre javasolt erdőrész védelmét az erdőgazdasági üzemfőnök is szabályozza. Az állatok védelme a vadászati tilalom rendelkezéseiben valósul meg. Egész területek (rezervátumok) védelme azt jelenti, hogy azok teljes egészében el vannak zárva a közlekedéstől. Egyes virágok vagy növények védelme, előfordulási helyüknek ősi, természeti állapotban való fenntartásával van biztosítva. A forrásokat természeti szépségükért, valamint a kirándulók és az ott előforduló vadállomány ivóvizének biztosításáért mentjük meg a pusztulástól.

A természetvédelem tárgyait, illetőleg a természetvédelmi területeket, a beérkezett javaslatok alapján, az érdekelt szervek meghallgatása után az Országos Természetvédelmi Tanács az összes körülményeknek gondos mérlegelésével, határozattal nyilvánítja védetté.

A védetté nyilvánító határozatot az Országos Természetvédelmi Tanács a Földművelésügyi Minisztérium hivatalos lapjában, a Mezőgazdasági Értesítőben teszi közzé. A határozatot az érdekelt szervek, megyei-, községi tanácsok, erdőgazdaságok külön is megkapják.

A természetvédelmi terület tekintetében közérdekből *kisajátítás*nak van helye az állam részére, mert a gyakorlati védelem megvalósítása legjobban így biztosítható. A kisajátítást a földművelésügyi miniszter rendeli el.

A védetté nyilvánított területet az Országos Természetvédelmi Tanács végrehajtó szerveinek, az erdőgazdaságoknak *kezelésébe adja*, kivételes esetekben állami gazdaság, vagy más közületi szerv kezelésébe utalja. A *védetté nyilvánító határozat végrehajtási utasítása* felsorolja azokat a szabályokat, amelyek szerint a természetvédelmi terület fenntartását és kezelését a gyakorlatban meg kell valósítani.

A természetvédelem tárgyairól, természetvédelmi területekről, tájvédelmi körzetekről a Természetvédelmi Tanács *törzskönyvet* vezet. A törzskönyvnek az egyes megyékre vonatkozó kivonatát az illetékes Megyei Tanács Mezőgazdasági Osztályának Erdészeti csoportja szintén törzskönyvben tartja nyilván.

Az olyan természetvédelmi területeken, amelyeken gazdasági jelentőségű fák, növények, kőzetek (erdő, nádas, kőfejtő) vannak, a *gazdasági használat* módját és idejét a védetté nyilvánító határozat, illetve végrehajtási utasítás ugyancsak szabályozza. Ezek az előírások gondosan mérlegelik az illető terület tudományos jelentőségének és népgazdasági szempontjainak értékeit.

A természetvédelmi területre *belépni* csak az Országos Természetvédelmi Tanács engedélye alapján lehet. A jelentősebb természetvédelmi területek látogatása szervezett csoportok számára engedélyezhető és ebben az esetben az Országos Természetvédelmi Tanács képzett vezetőről gondoskodik.

A *védett erdőrészek* egyes elszáradt vagy száradó fáinak, úgyszintén elpusztult, védett fáknak kitermeléséhez az Országos Természetvédelmi Tanács engedélye szükséges. A *védett állatok, védett növények gyűjtésére* az Országos Természetvédelmi Tanács adhat engedélyt.

Az újjászervezett Természetvédelmi Tanács több védetté nyilvánítást hajtott már eddig is végre. A nevezetesebbek közül megemlítjük a szabolcs-szatmármegyei Bátorliget őslápot, a Kisbalatont és az erdőtelki arboretumot. Ezekről és a többi védetté

nyilvánított területekről a továbbiakban részletesen fogunk majd olvasni.

Gyakorlati természetvédelem

Az értékes természeti alkotások megmentése a pusztulástól, a védetté nyilvánítás határozatával gyakorlatban nincs biztosítva mindaddig, amíg megfelelő intézkedésekkel azok fenntartásáról és kezeléséről nem gondoskodunk. Ezek a természeti alkotások mind a természeti erők, mind az ember részéről különböző károkat szenvedhetnek. A károk bekövetkezését megakadályozzuk, vagy ha a védetté nyilvánítás előtt bekövetkeztek, helyrehozzuk. A fenntartásukat megfelelő kezeléssel biztosítjuk.

A védetté nyilvánított tárgynak, vagy területnek, mint értékes természeti alkotásnak gyakorlati védelméről kell tehát gondoskodni. A gyakorlati védelem módját a természeti érték jelentősége és a helyi körülmények szabják meg.

Azokat a védett területeket, amelyek nem nagy terjedelműek és a tudományos kutatómunka célkitűzéseit szolgálják, *körül kell keríteni* (parkok, bátorligeti védterület stb.). Azokat a területeket, amelyek nagyterjedelműek, a védetté nyilvánító határozatban megjelölt határai mentén, jelző-táblákkal kell ellátni. *A jelző-táblák* figyelmeztetnek a természetvédelmi terület sérthetetlenségére. Az egyes védett tárgyakat szintén el kell látni jelző-táblával. A nagykiterjedésű védett területeken (rezervátumokon) a kikapcsolási eljárás során forgalmon kívül helyezett utakat *sorompóval kell elzárni* (pl. a kisbalatoni rezervátum). A védett területeken áthaladó csatornát és belvízszabályozó művet (zsilipet, átteresztőt stb.-t) oly módon kell fenntartani, hogy a terület megfelelő vízállása biztosítva legyen. Így például a szegedi Fehértó madárvédelmi rezervátumán gondoskodni kellett olyan zsilipekről, amelyek biztosítják azt a vízállást, mely az ott fészkelő madarak környezetét ősi, természeti állapotában fenntartja. Gondoskodni kell arról, hogy az élőfagyüjtemény (arboretum) fáit, fáinak lombjait, virágait és egyéb növényeit meg ne rongálják.

A védett területek (rezervátumok) fenntartása nemcsak azok gondozását jelenti. A rezervátum közvetlen védelmét úgy biztosítjuk, hogy örök vigyáznak annak épségére. *A természetvédelmi örök* szolgálati viszonya, hatásköre és feladata az erdő és vadőrökével azonos.

Gondoskodni kell azoknak a földtani alakulatoknak (hegyek, sziklák, barlangok) fenntartásáról is, amelyeket védetté nyilvánítottak.

nításukkal hazánk természeti értékei közé soroltak. Ezeket a területeket nem kerítjük körül. A felkutatott barlangokat a védetté nyilvánítás után *feltárjuk* és a dolgozó tömegek számára *hozzáférhetővé tesszük*. Gondoskodunk megfelelő bejáróról, útakról, lépcsőkről, világításról és az esetleg benne előforduló vízfolyások szabályozásáról. De ugyanakkor gondoskodni kell megfelelő képzett *vezetőről* is, aki a látogatókat szakszerűen vezesse. Az olyan geológiai alakulatokat, amelyek nagy kiterjedésükkel egy egész vidék tájképi szépségének alkotói, úgy kell fenntartani, hogy azon természetvédelmi károkat ne okozzanak. A kőfejtést például lehetőleg meg kell akadályozni, vagy ha gazdasági szempontok ezt nem teszik lehetővé, akkor a termelést úgy kell szabályozni, hogy a táj szépsége minél kisebb csorbát szenvedjen. Az ilyen területeken helyrehozzuk már a multban elkövetett természetvédelmi károkat (kőfejtő, hányó, bányafal), azokat megfelelő erdősítéssel eltüntetjük. Ennek a feladatnak a megvalósítását az erdőművelés tervébe kell bekapcsolni.

Egyes területek nincsenek ugyan védetté nyilvánítva, de az okozott természetvédelmi károk a tájegység természeti szépségeit rontják. (Karsztos, vízmosásos, hasznavehetetlen legelők). Ezeket szintén az *erdősítés, fásítás* nagy tervének keretében kell helyrehozni.

A gyakorlati védelem során nagy súlyt kell helyezni az olyan védelemre, amelyet kerítéssel, kövel, sorompóval nem lehet megvalósítani. Ilyenek az egyes védett madarak, a ritka, különleges ragadozók, a hasznos ragadozók, hasznos éneklőmadaraink nagy része, a ritka madárfészkek, madártojások. Ezeknek a *megismertetése* — elsősorban vadőreinkkel és vadászársaságaink tagjaival — igen fontos feladat.

A gyakorlati védelem keretébe tartozik végül az a *felvilágosító munka* is, amelyen keresztül a tömegek széles rétegeivel megismertetjük ezeket az értékeket. Itt elsősorban erdészeinkre vár fontos feladat, akik az erdővel, a természettel a legszorosabb kapcsolatban élnek.

Nekik éppen ezért már szakképzésük során alaposan el kell sajátítani mindazokat a tágkörű ismereteket, amelyek a természetvédelem gyakorlatában szükségesek.

A TERMÉSZETVÉDELEM MŰKÖDÉSE A NÉPI DEMOKRÁCIÁBAN

A természetvédelem bevezetőben ismertetett történelmi eseményein keresztül megállapíthatjuk, hogy a természetvédelem gondolatának fejlődését a politikai, gazdasági, kulturális fejlődés lendülete vagy hanyatlása szabta meg. De megállapíthatjuk azt is, hogy a gyakorlati eredmény megvalósításának nehézségeit, sőt akadályait is a tőkés társadalom viszonyai okozták. A terv-nélküli kapitalista gazdálkodás következményei sok természeti érték pusztulását jelentették. Ugyanakkor az államhatalom, az uralkodó osztály vállaiatainak üzleti érdekeit a tudomány fejlődése érdekeinek fölébe helyezte. A kapitalista fejlődés korszakában a birtokpolitikai viszonyok nem tették lehetővé, hogy egy értékes, tudományos jelentőségű földterület kisajátítható legyen. Ennek egyrészt politikai akadálya volt, másrészt megfelelő pénzügyi fedezet hiányzott a kártalanítás végrehajtására. A magántulajdon sérthetatlensége elve alapján végrehajthatatlan kisajátítási eljárás hiányában nem egy felbecsülhetetlen tudományos értékű természeti alkotás veszett el a kutató számára. (Lásd a hunyadmegyei barlang esetét.) Amint általában a kultúra vonalán visszamaradt népünk, ugyanúgy és ugyanolyan okból nem valósulhatott meg a természetvédelem sem a gyakorlatban. Természeti kincseink megismerése, azok szépségének élvezete az uralkodó osztály kiváltsága volt. A dolgozó nép tömegei nem ismerték hazánk természeti kincseit és nem élvezték azoknak gyönyörűségeit. Az uralkodó osztálynak nem volt érdeke, hogy a tudományos jelentőségű természeti alkotások megismerésével a nép ismereteit gazdagítsa és őket ezen keresztül a természeti erők törvényszerű összefüggéseiről felvilágosítsa.

Felszabadulásunk után alapjaiban *megváltoztak földtulajdoni viszonyaink*. Már a történelmi jelentőségű földosztás alkalmával gondoskodtak arról, hogy egyes természetvédelemre érdemes, tudományos jelentőségű területek természetvédelmi célokra legyenek tartalékolva (pl. a Kisbaltan). Földbirtokpolitikánk a népi demokráciában megadta a lehetőséget a védetté nyilvánításra javasolt terület állami tulajdonba vételére és ezzel megvetette az alapját a természetvédelem gyakorlati megvalósításának. Népi demokráciánkban mindazok a tudományos jelentőségű területek, ősmocsarak, őslápok, nevezetes parkok, geológiai ala-

kulatok, barlangok stb., amelyek jelentőségük folytán védelemre érdemesek, a védetté nyilvánítás előtt már az állam tulajdonába kerültek. Így biztosítjuk a tudományos kutatómunka számára ezeknek a fenntartását.

Felszabadulásunk óta *dolgozó népünk viszonya* nemcsak a termelőeszközökhöz és a munkához változott meg, de politikai és gazdasági életünk döntő fordulatainak egész során keresztül ugyanúgy *megváltozott a viszonya a kultúrához, a művelődéshez* egyaránt. A népi demokrácia államvezetésének figyelme mindenre kiterjed. Minden kezdeményezést felkarol és minden feladatot megold, amely a dolgozó nép felemelkedését segíti elő.

Amint a népi demokráciában a nép viszonya megváltozott a kultúrához, ugyanúgy alapvetően *megváltozott a viszonya a természettudományokhoz*, a természettudományi ismeretekhez, magához a természethez is. A dolgozó nép művelődéshez való joga népköztásaságunk alkotmányában törvénybe van iktatva és ez a művelődéshez való jog magában foglalja azt is, hogy meg kell ismernie hazánk természeti szépségét, hazánk természeti értékeit, azok jelentőségét.

A természetvédelmi munka a tudományos célkitűzések szolgálatán kívül — mint az előzőkben megismertük — népgazdasági, népegészségügyi érdekeket is szem előtt tart és segíti a fejlődést ezen a területen is. A természetvédelmi területeken folytatott tudományos munka egyes eredményei közvetlenül szolgálhatják népgazdaságunk fejlesztését. Ennek a munkának a biztosításához alapvetően szükséges a gyakorlati védelem megvalósítása. A védett területek a maguk teljes egészében szolgálják célkitűzéseinket, az egyes védett tárgyak, állatok, növények pedig külön-külön jelenthetnek értéket a tudomány szolgálatában. Népi demokráciánk ezen a téren is fokozottan minden támogatást megad a természet hathatós védelméhez. A multban az elnyomó osztály a maga számára sajátította ki ezeket a természeti értékeket és saját hasznának növelésére, vagy saját gyönyörűségére és szórakozására tartotta fenn. Ma *a népi demokrácia a nép közkincsévé tette természeti értékeinket*. Ma már a dolgozó nép élvezi annak gyönyörűségét, természeti szépségét, vagy anyagi értékét. Ilyen viszonyok között a haladás és fejlődés korszakában a természeti értékek, emlékek megvédésére és fenntartására hivatott természetvédelem feladata hozzájárulni és segíteni e téren a dolgozó nép felvilágosítását és nevelését. Mindezeket a felismeréseket a kultúra és tudományok terén élenjáró *Szovjet-uniótól* tanultuk.

Természetvédelem az erdészetben

A természetvédelem gyakorlati feladatai és egyben jelentősége döntő többségükben az erdészet területén nyilvánulnak meg. Ha végigtekintünk a természetvédelem történetén, hazai vagy akár világviszonylatban, megállapíthatjuk, hogy az első természetvédelmi intézkedések az erdővel voltak kapcsolatban. A természetvédelem hazánkban és máshol is az erdőirtás törvényes szabályozásával indult meg. A vadvédelem első intézkedései az erdő vadjaira vonatkoztak. (A cári Oroszországban a jávorszarvas védelme.) Később, amikor a ragadozómadarak védelméről intézkedtek, elsősorban az erdő lakóiról, az erdőben fészkelő hasznos, vagy különleges, ritka ragadozómadarak védelméről gondoskodtak. Amikor az erdőművelés terén a fejlődésben odáig jutottak, hogy a vágásterületek beerdősítését kötelezővé tették, amikor a kopárokat erdősíteni kezdték, a természetvédelem érdekeit is szolgálták. A fahasználatokat szabályozó rendeletekkel, az utat szegélyező fák és fasorok használatának korlátozásával egyben a természetvédelem érdekében is intézkedtek. Hazánkban az erdőtörvénnyel együtt rendezték a természetvédelem kérdéseit is. (Erdőkről és természetvédelemről szóló 1935:IV. tc.). Mindez azt bizonyítja, hogy a természetvédelem és az erdészet egymáshoz való viszonyát a közös érdekeken alapuló szoros kapcsolat és a szükségszerű együttműködés képezi. *A természetvédelem és az erdészet kapcsolata egymástól elválaszthatatlan.*

A természetvédelem feladatainak helyes megoldása is mindig *a gyakorlati eredményekben* mutatkozik és ezek a gyakorlati feladatok legtöbbször az erdészettel vannak kapcsolatban. Hazánk eddigi természetvédelmének legtöbb feladata is az erdészet gyakorlati munkáján keresztül valósult meg.

A gyakorlati természetvédelem feladatai közt szerepel *az erdősítés, fásítás*. A közelmúltban védetté nyilvánított, legjelentősebb természetvédelmi területünkön — Bátorligeten — legfőbb gyakorlati feladata a természetvédelemnek például az volt, hogy ezt a területet ősi természeti állapotában *őrizze meg*. Az újonnan hozzácsatolt ugyanolyan éghajlati és talajviszonyokkal rendelkező, de az erdők kiirtása után mezőgazdaságilag művelt, tehát eredeti növényzetétől megfosztott területeken pedig *visszaállítsa* az eredeti állapotot. Ezért az ott meghonosodott, jellegzetes fafajokkal kellett egyes részeit *beerdősíteni*. Ezt a feladatot az erdőművelés oldotta meg.

Vannak *madártani* jelentőségű területeink, mint a Kisbalton, Velencei tó, ahol olyan védett madarak fészkelnek, amelyek

tojásaikat nem a zombékba, nádasba rakják le, hanem egyes fák ágaira rakott fészekbe. Ezekon a területeken, a természetvédelem nagy kárára, a madárvédelem szempontjából fontos sok fát kiirtottak. Azokat sürgősen pótolnunk kell, hogy e ritka madarak fészkelésének lehetőségét biztosítsuk, mert ellenkező esetben más tájakon keresnek új hazát maguknak és elveszítjük őket. Ezeknek a területeknek egyes részeit — természetesen a tudományos megfigyelések anyagának kiértékelése alapján — be kell fásítani (fűz-, nyárfafélék stb.). Ez is az erdőgazdaság feladatkörével kapcsolatos.

A földtani jelentőségű védett természeti alkotások gyakorlati védelmének munkája részben szintén erdészeti vonatkozású. A Badacsony-hegy kőfejtői nyomán tátongó sebek eltüntetése, a táj természeti szépségének visszaállítása például csak az erdőművelés munkájának segítségével oldható meg.

Az aggteleki cseppkőbarlangot környező területen, Aggtelek és Jósvalő között van hazánk egyik legjellegzetesebb karsztvonalata. Ezen a jellegzetes karsztvidéken több helyen kőfejtéssel okoztak károkat, de a legeltetéssel is siettették a kopárosodás bekövetkezését. Ennek a kopárnak eredeti *tájképi szépségét* helyre kell állítani. A bányászat és legeltetés megszüntetése mellett a gyakorlati feladat itt is a fásítás, a különböző fenyőfélék és cserjék telepítése.

Egyes *sziklák*, amelyek *különleges geológiai alakulatokkal* természeti szépségek, vagy tudományos érték szempontjából jelentősek, szintén többnyire az erdők területén találhatóak, de legalább is az erdészet kerületéhez tartoznak. Ezeknek a gyakorlati védelme ugyancsak az erdészet feladata, mert területének felügyeletével áll kapcsolatban.

Források, patakok, melyek a vízgazdálkodás, vagy a természetjárók szempontjából értékesek és a természetvédelem tárgyai javarészt ugyancsak erdőben találhatóak. Ezeknek tisztaságát megóvni, a célkitűzések szolgálatában megőrizni, természetvédelmi gyakorlati feladat és az erdészet munkakörével kapcsolatos.

Az erdész viszonyát a természetvédelemhez tevékenysége alakította ki. *Hivatása, képzettsége, a természet alkotásával való kapcsolata* tette őt kövekezetesen a természetvédelem végrehajtójává. Természetszeretete, a természet szépségei iránti fogékonysága, a természet alkotásainak szélesebb ismerete, mind munkája során váltak tulajdonává. Ezek teszik az erdészt alkalmassá

arra, hogy a természetvédelem feladatát a gyakorlatban megvalósítsa.

Népi demokráciánk vonatkozó törvényei és rendeletei világosan megmutatják a természetvédelem gyakorlati feladatait. Éppen ezért az erdésznek *meg kell ismernie* a Népköztársaságunk kormányának természetvédelmi rendelkezéseit.

Az erdész *tesz javaslatot* egy általa felismert új természetvédelmi terület, vagy természeti tárgy védetté nyilvánítására az illetékes erdőgazdaságon keresztül. *Elősegíti* a területén munkálkodó természettudósok munkáját. Gyakorlati *védelmesője* a védett ritka és hasznos állatoknak és madaraknak. Megakadályozza az erdőben és egyes fákön okozható károkat. A természetvédelmi károk elkövetőit, az erdei és erdőrendészeti kihágókkal együtt, feljeleníti az illetékes hatóságoknak. Legyen kezdeményezője egy-egy értékes park védelmének. Javasolja egy-egy ritka, öreg fa védelmét. *Szerezzen érvényt* a természetvédelmi törvények és rendelkezések végrehajtásának. *Ismertesse* a területén lévő természetvédelmi értékek jelentőségét a nép tömegei között. A természeti értékek védelmének jelentőségét *tudatosítsa* mindazok körében, akikkel érintkezik.

A szocializmust építő, dolgozó nép *szeresse hazáját*. Ismerje meg annak szépségeit, természeti kincseit. Erre a tömegeket nevelni kell. Ezzel a munkával fejlesztjük kultúránkat és neveljük népünket hazaszeretetre. Ezek a feladatok csak fokozzák annak a hivatásnak, építőmunkának értékét, amit az erdész a szocializmus megvalósításában teljesít.

Az erdészeti szervek természetvédelmi feladatainak összefoglalása

(Gyakorlati feladatok)

1. A természetvédelmi terület védelmének biztosítása.
2. A kerületében lévő természetvédelmi területek, tárgyak, növények, fák, állatok ismerete.
3. Új, védetté nyilvánító javaslat benyújtása egyes terület, erdőrész, fa, növény és állat stb.-re.
4. Szükség szerint a védterületről rajzvázlat készítése.
5. Természetvédelmi helyszíni szemlén, tárgyaláson való megjelenés
6. Javaslat készítése a védetté nyilvánított terület stb. gyakorlati védelmére.

7. A gyakorlati védelem érdekében szükséges építkezés, vízszabályozás stb. irányítása és ellenőrzése.
8. A védelmi területen szükségessé váló használat módjára és idejére javaslat készítése. (Nádtermelés, kőfejtés, fatermelés, halászat, vadászat.)
9. A természetvédelmi területen engedélyezett használat ellenőrzése.
10. A természetvédelmi területek, tárgyak stb. törzkönyvezése. (A megyei tanácsok erdészeti csoportjainál.)
11. A védetté nyilvánított erdőrészek erdőművelési teendői
12. A természetvédelmi rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése.
13. A természetvédelmi kihágások feljelentése az illetékes hatóságoknál. (1935:IV. tc. 258. §.).

Természetvédelem és mezőgazdaság

Ha a természetvédelem kérdéseivel megismerkedünk, tapasztaljuk, hogy nincs a természetnek olyan zuga, amellyel ne lenne összefüggésben. Összefüggésben van a természetvédelem az erdészettel, vadászattal, a folyók és tavak szabályozásának kérdéseivel stb. és így természetesen nem vonatkoztatható el a természetvédelem feladata a nagy területeket magában foglaló mezőgazdasági művelésű földektől sem. Természetvédelem az a tevékenység is, amellyel mezővédő erdősávokat, fasorokat létesítünk. Természetvédelem, ha a mezőgazdasági művelésű földön, legelőkön, legelők szélein élő, többszázados ősfákat megmentjük a pusztulástól. Természetvédelem az is, ha a legelő-területeket megvédjük a károsodástól, a legelőket fás legelőkké alakítva, ligeteszítjük. A természetvédelem feladatai tehát nemcsak a látványos természeti szépséget nyújtó hegyek és völgyek vagy ősmocsarak tudományos jelentőségével függenek össze, hanem a mezőgazdaságban éppúgy megtaláljuk a kapcsolatokat ezzel a kérdéssel. *A mezőgazdasági dolgozók figyelmét nem kerülheti el a természetvédelem jelentősége.*

Sok állami gazdaság, vagy termelőszövetkezet területén található egy-egy szép *park*. A park jelentőségét nem ismerték fel egyes dolgozóink és azt tudatlanságból vagy gondatlanságból pusztították, pedig ezzel mérhetetlen kárt okoztak népgazdaságunknak és a tudománynak. Mennyire megbecsülendő egy-egy ilyen park értékes faállománya és szépsége, mikor az már nem a feudális urak gyönyörűségét, hanem a dolgozók üdülését, pihe-

nését szolgálhatja, vagy kulturális mozgalmak megnyilvánulásainak pompás színhelye lehet. De meg kell becsülni azért is, mert ezeknek a parkoknak faállománya tudományos jelentőségén túl, nagy gazdasági értéket is jelent számunkra. Tudományos kutatómunka eredményei alapján egyes parkok különleges faegyedei magtermésükkel az alföldfásítás, mezővédő erdősáv célkitűzéseinek nagy segítői lesznek. Tehát védelmének eredménye hasznos módon visszahat az állami gazdaságok vagy termelőszövetkezetek érdekeire is.

Az énekes *madár*, amely vidám énekével kíséri a mezőgazdasági dolgozót munkájában, gyümölcsöseink gondozásának leghasznosabb munkatársa.

A mezőgazdasági dolgozók tömegeiből tevődnek össze népi demokráciánk új típusú *vadásztársaságai*. Ezeknek a tagjai már tudatos ismerői annak a különbségnek, amely a multak vadász szenvedéllyel űzött vadászata és a népi demokrácia fejlődő és egyben gazdasági jelentőségű vadászata között van. Éppen úgy minden mezőgazdasági dolgozónak meg kell ismernie azoknak a vadon élő állatoknak és madaraknak hasznos jelentőségét, amelyek a mezőgazdaság szempontjából védelemre érdemesek. Különösen vonatkozik ez a hasznos ragadozómadarak gazdasági jelentőségének felismerésére. (Erről a későbbiek folyamán részletesen írunk.)

A természetvédelem feladata megváltoztatni népünknek azt a felfogását is, hogy *ragadozó emlősállatainkat* tűzzel-vassal irtani kell. Különleges védelmet érdemel a hazánkban rendkívül ritka nyérc és a szintén ritka nyuszt, melyeket főleg prémjük miatt vadásszák. A többi kis ragadozó emlősök, mint a nyest, görény, hermelin, menyét, melyeknek téli prémjük szintén értékes, mind űzött vadjaink. Ezeket mindenki pusztítja, ahogyan csak tudja. Igaz, hogy ezek a kis ragadozók és főleg a nyest és a házigörény, amelyek lakott helyeken, ha hozzájuk férnek, éjjelenként megfojtják a baromfiakat, a házinyulákat, galambokat és ezzel érzékeny károkat okoznak. Kárt okoznak a kis ragadozó emlősök az apróvadas vadászterületeken, a fácán-, fogoly- és nyúlállományban is, az kétségtelen. Ezzel szemben azonban a patkányok, egerek, pockok, hörsögök és ürgék pusztításával nagy hasznot hajtanak. Meg kell találni tehát a módját annak, hogy ezeknek az általánosan károsnak ismert és üldözött ragadozóknak pusztítását hogyan korlátozzuk, mert könyörtelen irtásuk sehogyan sem indokolt.

Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek dolgozói a

mezőgazdasági termelés területén, különösen a Szovjetunióban szerzett gazdag tapasztalatok alapján, gyors fejlődést érnek el. Népi demokráciánk megfelelő kultúrházak, könyvtárak létesítésével biztosítja kulturális fejlődésüket is. A természettel szoros kapcsolatot tartó dolgozók nem maradhatnak el a természettel jelentős értékeinek *megismerésétől*, ezen keresztül a *természettudományos ismeretek gyarapításától* sem. Mindezeknek az ismereteknek tudatos elsajátításával nagy támogatói lehetnek a természetvédelemnek és ezen keresztül a tudományos fejlődésnek.

A madarak védelme

A madarak az összes állatok között legmagasabb testhőmérsékletük és repülésük folytán az állatvilágnak talán legtevékenyebb képviselői. Magas hőmérsékletük és gyors emésztésük miatt a létfenntartásukhoz szükséges táplálékmenyiség is jóval magasabb náluk, mint a többi állatfajnál. Eme tulajdonságuk miatt az ember számára is igen fontos, hogy milyen szerepet töltenek be a természetben. Működésüknek az ember számára káros vagy hasznos volta erősen befolyásolhatja az ember gazdálkodását, ezért igen érdemes a természetben betöltött szerepüket közelebbről megvizsgálnunk.

Az állatvilág kialakulása során a madár érte el a legtökéletesebb repülési képességet. Földünk viszonyai olyanok, hogy ennek a képességnek eléréséhez és megtartásához lehetőleg könnyű test szükséges, ezért a madarak egy bizonyos nagyságon túl nem fejlődhettek. Testük korlátolt méretei folytán táplálékuk csak az apróbb állat- és növényvilágból áll. Mindössze elenyésző csekély számú faj növényevő, a nagy többség húsevő és így táplálékuk szükségszerűleg a rovarvilág és apróbb gerinces állatfajokból tevődik össze. Amint már említettük *táplálék-szükségletük igen nagy*. A rovarvilág és az apró rágcsáló emlősök túlzott elszaporodása az ember háztartására igen *káros* lehet, ezért elmondhatjuk, hogy nagy általánosságban a madarak az állatvilágnak olyan képviselői, melyek az emberre nézve csaknem teljesen *hasznosaknak* mondhatók.

Fontos kérdés a madarak védelme. Érdeklí ez a kérdés az erdészet, a mezőgazdaság, a halgazdaságok dolgozóit egyaránt. Sokan vitatkoztak már arról, hogy ezt vagy azt a madárfajtát kell-e védeni, kártékonyasága avagy hasznosasága a döntő? A hasznos ragadozómadarak védelmével kapcsolatban már a 19. században E. A. *Everszmann*, a híres orosz zoológus ebben a

kérdésben így nyilatkozott: „Közéről kell ismerni minden egyes állat életét ahhoz, hogy helyesen állapíthassuk meg, hasznos-e, avagy káros gazdaságunkra nézve“. Tudjuk, hogy a hírhedt veréb is annyi kártékony férget pusztít el fiókáinak etetési időszakában, hogy ezzel jelentősen jóváteszi azt a kárt, amelyet a learatott gabonában és a kertekben okoz. A sirály és a halászkfa fészkelési ideje alatt nagy mennyiségben fogyasztja a különböző mezei és réti kártékony rovarokat, ezek bábjait, valamint a szűnyogokat. Az a kár, amelyet azzal okoznak, hogy a beteg és gyenge halakkal együtt néha-néha egészséges halat is esznek, igen csekély kár hasznothajtó tevékenységükhöz viszonyítva. Az a kár, amelyet a harkályok azzal okoznak, hogy eszik a túlevelű fák magjait, jóformán semmiség ahhoz a haszonhoz viszonyítva, amelyet a rovarirtással hajtanak. A kakukok megszámlálhatatlan mennyiségű hernyót és kártékony erdei rovarot pusztítanak el. A baglyok főleg kártékony rágcsálókval vagy rovarokkal táplálkoznak. Egyetlen bagoly 12—14 egeret fal fel naponta. *Teljes védelemben kell részesíteni énekesmadarainkat:* a pacsirtát, fecskét, légykapót, barázdabillegetőt, cinegét, ökörszemet, fülemilét, poszátát, rigót stb.-t, amelyek mind különféle kártékony férgeket pusztítanak. Ezek a madarak naponta 300—600-szor hoznak táplálékot fiókáiknak. Képzeljük csak el, mennyi különféle kártékony rovarot pusztítanak el a fiókák etetésének ideje alatt.

Az erdő és a mező sok madárfajnak az otthona. A madár viszi a leglúktetőbb életet az erdőbe. Madár nélkül kihaltak tűnne a természet. A természet védelmének gyakorlati megnyilvánulásával szinte egybeforrott a gyakorlati madárvédelem. Az erdész is, amikor járja az erdőt, kapcsolatba kerül az erdő állataival és madaraival. Munkája során megismeri életüket, szokásaikat. Meg kell tanulnia azonban azok hasznos vagy káros tevékenységét is. Így lesz az erdész az erdő lakóinak legjobb ismerője.

Nagyon sok madár *védett* azért, mert hasznos. Némelyek védve vannak azért, mert ritkák. A különleges madarak a természet szépségének értékét emelik, vagy tudományos szempontból jelentősek.

A hasznos ragadozómadarak azért védettek, mert a mezőgazdaságra káros, apró rágcsáló állatokat pusztítják.

A mezőgazdaságban a ragadozómadarak, különösen az ölyvek nagy hasznot hajtanak a kártevők, rágcsáló emlősök: az ürge, hörcsög és eger pusztításával. Pl. egy ölyv 30—50 egeret is elpusztít egy nap alatt. Ez a hasznos tevékenységük óriási

megtakarítást eredményez gabonában. Ezért érdemelnek feltétlen védelmet. A ragadozómadarak nagy részének az erdő az otthona és onnan jár táplálékért mezőgazdasági művelésű földekre. Ilyenek az egerészölyv, kerecsensólyom, mely tőlünk nyugatra már nem fordul elő, a vörös farkú ölyv, törpe sas, békászó sas, parlagi sas, mely fészket leginkább öreg tölgy, bükk vagy fenyő koronájába rakja.

Hasznos madarak a baglyok. Életmódjuk hasonlósága miatt közelállanak a nappali ragadozó madarakhoz. Mivel éjjel repülnek, helytelenül, éjszakai ragadozóknak szokták nevezni őket. Ellentétben a közhittel, nappali fényben éppen olyan jól látnak, mint a többi madár. Testalkatuk az éjszakai vadászat-hoz alkalmazkodott. Egerjárás idején táplálékuknak majdnem 100%-a pocok és egér. Hazánkban gyakori az erdei fülesbagoly. Szarka, varjú vagy ragadozó fészkébe, öreg fák odvában fészkel. A gerlenagyságú, de zömökebb kuvik inkább fasorokban, sűrű erdő széléin tanyázik.

Vannak olyan madarak, amelyek a fákon élő káros rovarokat pusztítják. Ilyen egyik leghasznosabb madarunk az erdő lakója, a kakuk. Elpusztítja azokat a kártékony hernyókat, amelyeket más hasznos madár nem pusztít. Fészket nem rak, hanem apró énekesmadarak fészkébe rakja tojásait, amelyeket más madár költ ki.

Énekesmadaraink gazdaságilag hasznosak. A hasznos énekesmadarak közé tartozik a cinegének minden fajtája: barát-cinege, ligetes erdőkben a széncinege. A széncinegék az erdőben nélkülözhetetlenek. A széncinege egynapi rovar táplálékának a súlya egyenlő a saját testének a súlyával. Több milliót tesz ki azoknak a rovarpetéknek és álcáknak a száma, amelyeknek együttes súlya a cinege testsúlyával egyenlő. A hegyvidék fenyveseiben él a búbos cinege, a sűrű aljnövényzetű lomberdőben a kékcinege. Táplálékuk egész éven át a különféle rovar, hernyó és az erdőre olyannyira káros lepkefajok petéi. E káros rovaroknak egyedüli állati ellenségét, ezt a madárfajt a természet erre a szerepre alakította ki.

Kimutatták a rovarévi madarak hasznosságát a gyümölcsösökben. Mesterséges fészkek elhelyezése után a rovarirtó madarak működése következtében hat-, nyolcszorosára emelkedett a gyümölcsstermés. 50—50%-kal csökkentek a kártevők, azokkal a helyekkel szemben, ahol nem volt madárvédelem, illetve telepítés.

Védett madarak, különlegesen ritka és hasznos ragadozó-

madaraink a következők: törpesas (*Hieraetus pennatus*, *pennatus*), nagybékászó sas (*Aquila clanga*), kisbékászó sas (*Aquila pomarina*, *pomarina*), réti sas (*Haliaetus albicilla*), egerészölyv (*Buteo*, *buteo*, *buteo*), vörösfarkú ölyv (*Buteo*, *buteo vulpinus*), gatyásölyv (*Buteo lagopus lagopus*), fehérfarkú ölyv (*Buteo rufinus rufinus*), kígyászó ölyv (*Circaetus gallicus gallicus*), darázsölyv (*Pernis apivorus apivorus*), kerecsen-, vagy rárősolyom (*Falco cherrug cherrug*), vándorsólyom (*Falco peregrinus peregrinus*), kabasólyom (*Falco subbuteo*, *subbuteo*), kisércse (*Falco naumanni naumanni*), kékvércse (*Falco vespertinus vespertinus*), vörösvércse (*Falco tinnunculus tinnunculus*), vöröskánya (*Milvus milvus milvus*).

A tudományos és kulturális fejlődés szolgálata

Népi demokráciánkban a természettudományok mindjobban érdeklik dolgozó népünket. Természettudományos oktatásunk módszereit a marxista szemlélet jellemzi. *A természettudományos ismeretek elsajátításához* a természet törvényeinek és azok összefüggéseinek megismerése, csakis a természeti alkotások, a természet romboló és alkotó műveinek közvetlen megismerésén keresztül lehetséges. Ezért fontos feladat ma *megőrizni azokat a természeti értékeket, amelyek a természet dialektikus fejlődését mutatják.*

A további fejlődés szempontjából is fontos, hogy ezeket az értékeket a természettudományok művelői, kutató tudósaink munkája számára fentartsuk. Népi demokráciánkban a tudományos kutatómunka célja és jelentősége az, hogy a kutatás eredményeit a nép gazdasági és kulturális fejlődésének a szolgálatába állítjuk. Azokat a védett területeket, amelyeket kormányzatunk ilyen célra őriz meg és tart fenn, eltérően a múlt gyakorlatától, nem csupán állatok, növények begyűjtésére használják, hanem a tudomány dolgozói a helyszínen *tanulmányozzák* azoknak az életét, fejlődését, életüknek a környezettel való összefüggéseit.

A szabolcsmegyei Bátorliget jelentőségét tudósaink a múltban is ismerték. A kapitalista társadalomban azonban a tudósok 15 esztendő harca sem tudta elérni a terület védetté nyilvánítását. Nem tudták a gyakorlati védelmét biztosítani és a zavartalan tudományos kutatómunka szolgálatába állítani. Népi demokráciánkban, a mi viszonyaink között a terület védetté nyilvánítása megvalósult. Bátorliget ma a komoly és eredményes tudomá-

nyos kutatómunka számára, ezek eredményeinek értékesítése pedig népgazdaságunk és kultúránk számára biztosítva van. Ugyanakkor a természettudományos ismeretek terjesztése és a felvilágosító munka elősegítése céljából ezeket az eredményeket nemcsak a tudomány, a tudományos élet dolgozóival ismertetik meg, hanem a nép legszélesebb rétegeivel is.

Nevezetes természetvédelmi területünk a Zala—Veszprém megye területén lévő Kisbalaton és a Szeged melletti Fehértó. Ezek a területek, amelyeken a legritkább és tudományos szempontból értékes madárfajok fészkelnek évről-évre, a kapitalista társadalomban a kiváltságosok vadászati szenvedélyeinek, szórakozásainak központjai voltak, ahol a tudományos fejlődés lehetőségeinek ilyen értékei a szórakozás prédáivá lettek. A nép maga pedig ezeknek értékeiről nem tudott. A tudósok, mint másodrendű tényezők jelentek ott meg. Ezeknek védelme szintén csak a népi demokráciában valósult meg és szolgálja a tudományos munka célkitűzéseit. Ma e területekre örök vigyáznak, hogy a népi demokráciában megbecsült tudományos munka megfelelő területen fejlődhessék.

A tudományos jelentőségű, természetvédelmi területeken *biztosítani* kell a kutatók számára azt a lehetőséget, hogy eredményeik gyakorlati módon legyenek hasznosítva népgazdaságunk, tudományos képzésünk, kultúránk fejlesztésére.

A parkok, arboretumok különleges fafajainak tanulmányozása pedig olyan eredményeket hoz, melyek *elősegítik az alföld-fásítás, erdősítés, öt éves tervünk nagy célkitűzéseinek megvalósítását.* (Erdőtelki, szarvasi arboretum, kámonai arboretum.)

Egyes erdőrészek őshonos (autochton) növényfajok tenyészőhelyei, melyek különlegességükkel egyedülállóak hazánkban, vagy egész Közép-Európában. Ilyen a szentgáli tiszafás terület (Veszprém megye). Ezek is a tudományos képzés szolgálatába állítandók.

Egyes parkokban a hasznos madarak védelme példásan biztosítva van és alkalmas arra, hogy hasznos madaraink életét tanulmányozzák, hasznos tevékenységüket kiértékeljék. A megfigyelés anyagát *közvetlen hasznosítani kell kert- és mezőgazdaságunk fejlesztése számára.* A gyümölcsösök védelme és fejlesztése szempontjából felbecsülhetetlen értékűek ezek a tudományos megfigyelések. (A vácrátóti biológiai intézet parkja természetvédelmi terület.) Ezeknek a területeknek gyakorlati védelméről gondoskodtunk s mindannyit a tudományos kutatómunka szolgálatába állítottuk és igyekeztünk azoknak jelen-

tőségét különböző módon a nép széles rétegeivel előadás, kiadvány, fénykép, film, sajtó stb. útján *megismertetni*.

Védetté nyilvánítottuk a „*Bátorliget*“ néven ismert ősi, lápos területet és intézkedéseinkkel annak ősi, természeti állapotában való fenntartásáról gondoskodtunk. Mintegy 89 kat. holdnyi terület ez, amely be van kerítve, csatornai szabályozva és a tudományos kutatómunka otthonává vált. A helyi és környéki helységek dolgozó népe a terület védetté nyilvánítását nagy megértéssel figyelte és meggyőződött ennek szükségességéről. A helyi dolgozó nép ma már büszke erre a területre, mert tudja, hogy érte és számára létesült, mert a kutató munka itt elérhető eredményei az ő kultúráját fejlesztik.

Védetté nyilvánítottuk a „*Kisbalaton*“ néven ismert és rendkívüli madártani jelentőségű ősmocsárterület mintegy 2400 holdnyi részét, amely jelenleg hazánk legnagyobb kiterjedésű természetvédelmi területe (rezervátum). Ezen a területen szabályoztuk a gazdasági szempontok figyelembevételével a nádhasználat helyét és idejét. A Madártani Intézet kutatómunkáját tettük zavartalanná és segítettük elő ezen a területen. Kiterjesztettük a Szeged város határában elterülő *szegedi Fehértó* természetvédelmi területet. Ez a rezervátum szintén madártani jelentőségével emelkedik ki és szolgálja a tudományos munka célkitűzéseit.

Védetté nyilvánítottuk hazánk egyik legértékesebb arboretumát, élőfagyűjteményét, a *hevesmegyei erdőtelki arboretumot*. Gondoskodtunk az arboretum fenntartásáról, csemetekert létesítéséről, amelyekben a legkülönlegesebb, akklimatizálódott fajok fogják szolgálni az alföldfásítás, a zöldövezetek és más fásítások célkitűzéseit.

Védetté nyilvánítottuk a népegészségügyi szempontból fontos gyógyforrásokat és keserűvízkutakat, melyeknek védelme érdekében szabályoztuk ezen a védterületen a különböző fúrások mélyítését. Foglalkozik a természetvédelem a *Badacsony* páratlan vulkáni formájának megmentésével. Évtizedes, megoldhatatlannak látszó természetvédelmi kérdés a Badacsony megmentésének ügye. Itt működnek a bazaltbányák. A bazaltbányászat már régi idők óta megsértette a tóparti vulkánvidék csodálatos szépségét. E vidék szépségének fenntartását veszélyeztették a kapitalista társadalomban a profitéhes vállalatok. Az odatelepített bányák visszafejlesztése, újabb más vidéken telepítendő bányák üzemeléséig nem mehet egyik napról a másikra. Népgazdasági érdekeink szem előtt tartása mellett, mégis történ-

tek olyan intézkedések a Természetvédelmi Tanács részéről, amelyek a Badacsony-hegy Balatonra tekintő részének megmentésére irányulnak. Ennek érdekében tett intézkedéssel mentettük meg a Kőkaput.

Vigyázzunk arra, mint a Szovjetunióban, hogy a jelenlegi nemzedék gondoskodjék arról, hogy az eljövendő örökösök számára ne hagyjon pusztaságot hátra. Mi is megőrizzük az ilyen nagyjelentőségű természeti kincsünket a jövő számára. Ma a dolgozók tízezrei gyűjtik az új erőt fokozottabb munkateljesítményre, új harcra itt, a Badacsony mellett. Most az ő számukra kell megmenteni a Badacsonyt, de a tudományos nevelés szempontjából is fontos kérdés ez.

A már eddig okozott természetvédelmi károk, a Badacsony-hegy természeti szépségén ejtett sebek eltüntetéséről úgy gondoskodik a természetvédelem, hogy ezeknek az oldalaknak erdősítését valósítja meg.

Egyes területek gyakorlati védelme során a természeti érték észszerű használatát összhangba kell hozni a védelem szükségének szempontjaival, Badacsonyban a kőfejtés gazdasági jelentőségét, a természeti szépség védelmével, vagy az európai viszonylatban is madárvilágáról, nemeskócsagjairól nevezetes Kisbalaton védelmét a nádtermelés gazdasági jelentőségével. A múlt társadalmi rendszerben ez a kérdés megoldhatatlan volt. A népi demokráciában a Tanács ilyen kérdéseket már megoldott, mert a szocializmus építésében van egyedül lehetőség ezeknek a fontos kérdéseknek megoldására. Például a Kisbalatonon a madárvilág védelmének biztosítása mellett a nádtermelés szükséglete is kielégítést nyer. Ez is bizonyíthatja, hogy ellentétben a kapitalista multtal, egyedül a szocializmus építése nyújt lehetőségeket ezeknek a kérdéseknek megoldására. Mindez, igaz, kevés, de hazánkban a természetvédelem már ezzel is a fejlődés útjára lépett.

Felvilágosító munka és népnevelés

Egyes természeti értékeinket a tudományos kutatómunka számára kell megmenteni a pusztulástól és ősi természeti állapotukban kell fenntartani. Ezek a természeti értékek a kutató tudósok számára felbecsülhetetlen értékeket jelentenek. Van olyan tudományos jelentőségű természeti érték, mely *közvetlenül* szolgálja a tömegek természettudományi ismereteinek fejlesztését.

A népi demokráciában a természetvédelmi munka feladata nem csupán a jelentős természeti értékek megmentése, védelme és a tudomány, a kultúra szolgálatába állítása, a védett területeket és azok jelentőségét meg is ismertetni a tömegekkel. Kettős célja van ennek a feladatnak a mi viszonyaink között. A természetvédelmi munka eredményeinek ismertetésével hozzájárul a dolgozó nép műveltségének emeléséhez. Ugyanakkor gondot fordít arra, hogy a természeti értékek tudományos jelentőségén kívül *marxista szemlélettel jel is világosítson*. A természeti törvények megismerésének lehetősége, egy-egy természeti emlék ismertetésén keresztül, megszabadítja a tömegeket azoktól a babonás, misztikus hiedelmektől, amelyekben őket az elnyomás korszakában nevelték és tartották.

A múltban csak a kiváltságosoknak volt része abban, hogy megtekintsék ezeket a természeti alkotásokat, ma a természetvédelem feladata, hogy az arra illetékes szerveken keresztül *megismertesse* a dolgozó tömegekkel hazánk természeti értékeit. Ezért gondoskodni kell arról, hogy csoportok, turisták, iskolák szervezeten látogassák ezeket a területeket. Népi demokráciánk intézkedéseivel ezen a téren is biztosítani kívánja a dolgozó nép művelődéshez való jogát. A kapitalista társadalomban érdeke volt az uralkodó, kizsákmányoló osztálynak, hogy a látogató nép csodálatos, de számára érthetetlen benyomásokat szerezzen az esetleges ilyen látogatásokon. Népi demokráciánk súlyt helyez arra, hogy a látogatók ne érthetetlen, babonás élményekkel, hanem az egyes természeti jelenségek közötti összefüggések megismerésével térjenek vissza kirándulásaikról. Ezért kell gondoskodni megfelelő *vezetők* képzéséről. Ezek a kérdések ma már biztatóan haladnak a megoldás felé. Népi demokráciánk lehetőséget nyújt erre. Biztosította, hogy hazánk egyik legjelentősebb földtani és embertörténeti jelentőségű természeti alkotását és védett emlékét, az aggteleki cseppkőbarlangot tízezer és tízezer dolgozó szervezeten látogassa. A Természettudományi Társulat tanfolyamot szervezett barlangvezetők képzésére, akik szemléltetik és magyarázzák itt a barlangrendszer évezredek folyamán keletkezett kialakulásának összefüggéseit, a víz romboló működésének és a cseppkővek képződésének törvényszerűségét.

Azokat a parkokat, amelyek terjedelmük és szép fekvésük révén a pihenésre és a természet élvezetére alkalmasak, az *üdülés* szolgálatába kell állítani. Azokat a gyógyvizű forrásokat, amelyek a *népegészségügy* szolgálatába vannak állítva, szintén

meg kell ismertetnünk a dolgozókkal. Mindezeknek a természeti értékeknek a látogatására, igénybevételére mozgósítani kell tömegeinket a megfelelő szerveken keresztül. Népművelési Minisztériumunk: „Ismerd meg hazádat“ jelmonddal mozgalmat indított e cél elérésére, amely munkába a már felkutatott és védett természeti értékeinket be is kapcsolta.

Az említett célok elérése végett *előadásokat* kell tartanunk ezekről a természeti értékekről. A tudományos kutatómunka eredményeit *füzetekben* kell kiadni. Ezeknek a természeti értékeknek szépségeit, értékeit szakszerű *fényképfelvételekkel* meg kell örökíteni és egy archívumban összegyűjteni, de ugyanakkor eljuttatni a nép széles rétegei felé is. Nyomdaiparunk egyik kiemelkedő műve „*Fehértó*“ című *kiadványunk*, amely egyik jelentős természetvédelmi területünket ismerteti. A kiadvány szerzője két éven keresztül készítette a Fehértón előforduló ritka vízimadarak fényképfelvételeit. Ez a könyv egyébként az első ilyen kiadvány Magyarországon. Sikeresen és vonzóan mutatja be ennek az eddig kevésbé ismert területnek különleges madáréletét.

Szükséges ezeket a természeti alkotásokat bekapcsolni *filmgyártásunk* meginduló természeti filmjeinek sorába is. Ilyen filmünk is van már: „*A kisbalatoni nádrengeteg*“, amely a kisbalatoni rezervátumot ismerteti és bemutatja az ősmocsár lakóinak életét. Ez a film nemcsak azt teszi lehetővé, hogy azok a dolgozók, akiknek nincs módjukban oda személyesen elmenni, megismerhessék a kisbalatoni nádas életét, hanem még azoknak is rengeteg újat mutat, akik többnapos kirándulás alatt figyelték meg ennek a természeti kincsnek területét és állatainak életét. Ez érthető is, mert a film készítői hónapokat töltöttek a területen, így alkalmuk volt a legritkább, legértékesebb jeleneteket felvenni. Készült két *színes természetfilm* is: „*Egy kerecsensólyom története*“ és „*A lőszfalak madarai*“ c. filmek, amelyek egy-egy védett madár életét ismertetik.

A kerecsensólyom Kelet-Európa egyik legérdekesebb és legjellegzetesebb ragadozómadara. Legnyugatibb előfordulási helye Magyarország. Nálunk is elég ritkaságszámba megy, de azért jónéhány fészkel belőle az országban. Ennek a madárnak az életéről eddig elég keveset tudtunk. Rendkívül óvatos, fészkenél igen nehezen figyelhető meg. A film első része a vadon élő kerecsensólyom eddig soha meg nem figyelt életét mutatja be, második része az idomított kerecsen nem kevésbé érdekes vadászati módját és rendkívüli tanulékonyágát ismerteti.

A népi demokrácia természetvédelme a védett területek je-

lentőségét így kívánja a nép közkincsévé tenni elméletben és gyakorlatban egyaránt. A dolgozó nép élvezze annak szépségeit, de fejlessze általa műveltségét és bővítse természettudományos ismereteit is. Tanuljuk meg ezeknek az értékeknek tudományos és gazdasági jelentőségét felismerni és így *magunk jövőnk rá arra*, hogy miért kell ezt vagy azt a természeti értéket megvédeni kultúránk, népgazdaságunk, az egész dolgozó nép számára.

A Szovjetunió támogatása és példájának követése

Hazánkban a természetvédelem kérdéseivel a felszabadulás előtti időszakban is foglalkoztak. A természettudományok művelői, a természetbarátok, a természettel kapcsolatban álló egyes emberek magukévá tették a természetvédelem gondolatának célkitűzéseit. Azonban a kapitalista gazdálkodás, az elnyomó társadalmi rendszer nem adott módot arra, hogy az akkori viszonyok mellett igazi gyakorlati védelem valósuljon meg.

Döntő fordulatot ezen a téren a *Szovjetunió* adott, amikor felszabadított bennünket az elnyomás alól és módot adott arra, hogy az új társadalmi rendszerünk, népi demokráciánk és népgazdaságunk felépítését megkezdjük. Ez a fordulat hatalmas támogatást jelentett a magyar nép elindulásának a fejlődés útján és lehetőséget adott arra, hogy a dolgozó népben gyökerező, eredményes természetvédelem megvalósítását megkezdjük.

Röviddel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után maga *Lentn* foglalkozott a természetvédelem kérdéseivel. Kijelentette, hogy „*a természetvédelemnek az egész országra nézve nagy jelentősége van és azt multhatatlanul szükségesnek tartom*”. Azóta valóban a Szovjetunió a természetvédelem terén éppen úgy, mint a politikai, gazdasági és kulturális életben a világon az első helyet foglalja el. A Szovjetunió éppúgy, mint a termelésben, a tudományos és kulturális fejlődésben, a természetvédelemben is utat mutat és tapasztalataival segít bennünket. A most élő nemzedék éberem vigyáz arra is, hogy ne hagyjanak eljövendő utódaikra örökségül olyan hazát, amelynek természetvilágát kipusztították. A Szovjetunió természetvédelmének az a célja, hogy az ember észszerűen használja azokat a természeti javakat, amelyekre gazdasági és kulturális szükségletei érdekében szüksége van. A Szovjetunió természetvédelme találta meg a helyes dialektikus megoldást abban a nehézségben, amely a népgazdaság érdeke, valamint a természeti kincsek használatá-

nak növekedése és a természeti emlékek megmentése és védelme között mutatkozott.

A Szovjetunióban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta elért természetvédelmi eredmények olyan távlatokat nyitnak meg a magyar természetvédelmi munka előtt, amelyek lehetőséget nyújtanak számunkra, hogy népünk ereje és kulturális fejlődése gyors növekedésével együtt tudjuk növelni eredményeinket a természetvédelem terén.

IV. FEJEZET

HAZANK JELENTŐSEBB TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEI, EMLÉKEI

(Területek, állatok, növények, tárgyak)

Ebben a fejezetben ismertetjük legjellemzőbb védett természeti értékeinket tudományos jelentőségük szerint csoportosítva.

Növénytani (botanikai) jelentőségűek

Ide soroljuk azokat a területeket, melyeket eredeti természeti állapotukban tartunk fenn, mert az itt tenyésző fák és növények őshonos helyei ezek. Továbbá azokat az arboretumokat, amelyeknek különleges fafajai útmutatásul szolgálnak az alföldfásítás nagy feladatának megoldásához.

Bátorliget

Az Alföld ősi tájképét leginkább a Nyírség őrizte meg. A nyírségi mocsarak, fűz- és nyírlápok, ligetes erdők mélyén találjuk meg a történelemelőtti idők tájképét, Alföldünk földtörténeti multjának növényeit és állatait. Ennek a különleges tájnak legjelentősebb része Bátorliget, a jégkorszakból maradt élő emlékeivel. A tájkép megértéséhez vissza kell tekintenünk annak multjába. A jégkorszak a földtani harmadkor forróégövi éghajlata növényzetének maradványait, kevés kivétellel, megsemmisítette. A korszak jeges periódusai alatt hideg, száraz éghajlat és ennek megfelelően tundraszerű növényzet uralkodott. Később átmenetileg előbb hűvös nedves éghajlat és annak túlevelű erdei, majd

ennél melegebb, nedvesebb klimában a lomberdők uralkodtak. Ezután erősebb felmelegedés állt be és száraz, meleg, pusztai éghajlat alakult ki, majd az éghajlat — amellett, hogy meleg maradt, — lassan mind nedvesebbé lett. Ezzel a periódussal a jégkorszak utáni meleg kor véget is ért. Azóta az éghajlat ismét hűvösebbé vált, a csapadékmennyiség növekedett, az utolsó éghajlati és erdőtörténeti kor vette kezdetét és tart a történelmi korban is. Azóta az éghajlat hazánkban már keveset változik, a lehülés már befejeződött. Kialakulnak a mai erdei tájak a síkon és a dombvidéken egyaránt. Alföldünkön az utolsó természetes kép az erdőkkel, lápokkal, mocsarakkal, kisebb pusztákkal tarkított táj, az *erdőspuszta*, amelyet a rajta keresztül vándorló népek irtásai és az utolsó két évszázadban történt mesterséges kiszáritásai tesznek a mai fátlan, száraz vidékké. A jégkor utáni puszta maradványai, különösen a futóhomokon maradtak fenn, a későbbi nedvesebb és hűvösebb korszakban történt beerdősülés alatt is. A nyírligetek az első jégkor utáni korszak, a pusztai erdők, a homoki rétek, a sztyepek, az ezüsthársas tölgyesek, a jégkor utáni melegkor, míg a gyertyánosok, kőrösligetek, stb., a bükkor maradványai. Bátorligeten megtaláljuk az ősi tájképnek változatos emlékeit.

A bátorligeti természetvédelmi terület *Szabolcs-Szatmár megyében*, Aporliget község határában, Nyírbátortól 16 km-re terül el. Hazánkban növény- és állattani szempontból egyaránt egyik legérdekesebb és legértékesebb része. Egvedülálló táj ez, ahol a síkon alhavasi jellegű növény- és állatfajok élnek, mint valamely hűvös jégkorszak növény- és állatvilágának maradványai. Az ősi növényzet fennmaradását a helyi, mikro-klimatikus viszonyok teszik lehetővé. A felszínhez közel mozgó, hideg talajvíz nemcsak nedvesen tartja, hanem hűti is a talajt, így a talajmenti levegőréteg is hűvös marad. A lápvizek párolgása páradússá teszi a levegőt. A közeli, de sajnos sokat szenvedett erdőkoszorú pedig megakadályozta a lápok felett még a nyári napok hajnalán is képződő köd tovasodrását. Ezen a hűvös, párás lápvidéken és annak árnyas, nedves erdejében életben maradtak azok a növény- és állatfajok, melyek ma csak az erdős hegyvidékek hűvös klimája alatt otthonosak. Egvedüli előfordulási helye ez 16 növénynek és egyedüli tenyésző helye 22 olyan állatfajnak, amelyek az Alföldön másutt sehol sem találhatóak.

A *növények* közül megemlítjük a következőket: lápi fűz (*Salix pentandra*), nyúlánk sás (*Carex elongata*), bükkös sás (*Carex pilosa*), farkasszőlő (*Paris quadrifolius*), medvehagyma

(*Allium ursinum*), kapotnyak (*Asarum europeum*), ligeti boglárka (*Ranunculus cassubicus*).

A 22 állatfaj meglehetősen rejtetten élő apróság, amelyekre csak a kutató szeme akad rá. Ezek közül négy faj hazánkban sehol másutt nem található.

A ritka növényfajok közül, melyek Bátorligetnek is legismeretebb és legfeltűnőbb díszei, meg kell említeni a szibériai hamuvirágot (*Ligularia sibirica*) és a zergeboglárt (*Trollius europaeus*).

A ritka állatfajok közül itt él az eleven-szülő gyík (*Lacerta vivipara*).

Bátorliget védelmi területének csak mintegy $\frac{1}{3}$ része volt állami tulajdon, míg a többi apró parcellákra osztott magánbirtokokból állott. A természetvédelmi terület ma közel 89 kh. A terület gyakorlati védelme biztosítva van. Az elmúlt évek folyamán elpusztított erdők pótlásáról a Természetvédelmi Tanács a volt erdőterületek újraerdősítésével máris gondoskodott. Az erdősitésnél a cél az eredeti állapot visszaállítása volt s azért a terület nedves és száraz részeinek megfelelően az ott őshonos fafajokat ültettük. A száraz területrészekre: kocsányos tölgy (*Quercus robur*), ezüstlevelű hárs (*Tilia argentea*), mezei juhar (*Acer campestre*) és fehér nyír (*Betula pubescens*) került, míg a nedves területrészek fajai: magas kőris (*Fraxinus excelsior*), kocsányos tölgy (*Quercus robur*), kislevelű hárs (*Tilia cordata*), vénic szilfa (*Ulmus effusa*), korai juhar (*Acer platanoides*) és mezei juhar (*Acer campestre*).

A szarvasi botanikus kert (arboretum)

Szarvas község határában, a holt Kőrös jobbpartján terül el ez a maga nemében páratlan dendrologiai gyűjtemény. Háborús kár úgyszólván nem érte. Már régebben is természetvédelmi területté volt nyilvánítva. A kert 73 kh. kiterjedésű. Nagy része az 1890-es évekig fűzbozótos árterület volt. A Kőrös szabályozása után vált árvízmentes területté és ekkor kezdte meg Bolza Pál az arboretum telepítését. Az arboretum nem előre kidolgozott terv szerint készült, hanem ötletszerűen, de úgy, hogy minden újabb gyarapítás az előzőnek kiegészítője volt. A kert növényanyagának legnagyobb részét a *helyszínen* nevelték fel. Így a különleges növények számára a fejlődés alatt akklimatizálódási lehetőséget biztosítottak. Talaja erősen kötött, helyenkint el is szikesedő, ártéri talaj. Éghajlatára a Nagy-Alföld viszonyai,

aszályos periódusai jellemzők. Idegen világrészek alhavasainak és forróégyövi, sziklás és mocsaras tájainak, gyönyörűen fejlett fapéldányai láthatók itt. Az emberi akarat és természetformáló erő együttes megnyilvánulásának szemléltető példája ez az élőfa-gyűjtemény.

Az itt tenyésző növények között első tekintetre feltűnik a *mamutfenyő* (*Sequoia gigantea*). Számos csemetén kívül két, mintegy 20 méter magasra fejlődött példánya díszlik itt. Jelenlegi hazája csak Kaliforniában, a Sierra-Nevada hegységben 1500—2000 m magasságban van. Itt 80—100 m magasságot, 4—6 m mellmagassági törzsátmérőt és többszáz éves kort is elér. Ma már eredeti hazájában kihalófélben lévő faóriás.

Ugyancsak kihalófélben lévő fafajt képvisel itt a Japánból származó *Ginkgo biloba*. Nyeles, legyezőalakú levelei, bár inkább lombos fákra emlékeztetnek, mégis a fenyőfélékkel van rokonságban.

Az arboretum különleges fái közül említésreméltó a *japán cédrus* (*Cryptomeria japonica*). Levelei széles alakban előrehajlott, sarlóformán meggömbült, merev áralakúak. Hazája Kína és Japán.

Szép csoportokat képeznek a virginiai *mocsárcyprusok* (*Taxodium distichum*), melyek az Atlanti Óceán partjai közelében lévő mocsarakban összefüggő erdőket alkotnak. Vízszintesen álló ágai széles koronát mutatnak. Levelei összel a be nem érett ágakkal együtt hullanak le. A fafajnak évezredekkel ezelőtt nagy szerepe volt barnaköszéntelegeink képződésében.

Az Észak-Amerika északi részeiben honos *óriási tuja* (*Thuja gigantea*) és a *közönséges tuja* (*Thuja occidentalis*) számos változatban és csoportozatban honosodott meg a szarvasi arboretumban.

A *közönséges boróka* (*Juniperus communis*), Alföldünk egyetlen őshonos fenyőféléje, szép számmal van telepítve, de a Földközi-tenger vidékén honos *nehézszagú boróka* (*Juniperus sabina*) is megtalálható itt. Egyik öreg példány földönkúszó lombkoronájának kerülete 60 méter. Szép számmal szerepel a *virginiai boróka* (*Juniperus virginiana*). Illatos fája vöröscédrus néven van használatban.

A fenyők csoportjából igen gazdag gyűjtemény tenyészik itt. Közép-Európa hegyvidékének fája a *jegenyefenyő* (*Abies alba*), *andaluziai jegenyefenyő* (*Abies pinsapo*), *görögfenyő* (*Abies cephalonica*), az *Abies concolor*, melynek két sorban álló tűi erősen hegyesek és meggömbültek.

Az Észak-Amerikából ide került *nemesfenyő* (*Abies nobilis*) tűi oly sűrűn helyezkednek el, hogy a hajtás felső oldalát majdnem teljesen elfedik. Nagy tobozai 25 cm hosszúságot is elérnek. Megtaláljuk itt a Balkánon tenyésző lucfenyő különböző változatait (*Picea excelsa*, *Picea omorica*) és az *ezüstfenyő* (*Picea pungens*) sok változatában gyönyörködhetünk. Egyetlen lombhullató fenyőfánk, a *vörösfenyő* (*Larix decidua*) is tenyészik itt. Megvan fajtestvére a *szibériai vörösfenyő* (*Larix sibirica*) is).

Az elő- és főleg a középhegységeink üde, tápdús, meszes talajának jellegzetes fáját a *bükk* is megtaláljuk itt. Az Alföldön a bükk egészen ritkaság, mindössze néhány példány előfordulásáról tudunk. Az itt lévő bükkök egész kis állományt alkotva, meglepően szépen fejlődnek, úgyhogy a szemlélődő szakember el sem tudja hinni, hogy az Alföldön jár. Ez a rendkívülien szép fejlődés, mely főleg az arboretum különlegesen kialakult mikroklimatikus viszonyainak tudható be, jellegzetes és tanulságos útmutatást nyújt a további erdő-telepítésekhez.

A tölgyek között, a hazai fajokon kívül, a következők vannak meghonosítva: fehértölgy (*Quercus alba*), feketetölgy (*Quercus nigra*, Dél-Amerika), gesztenye levelű tölgy (*Quercus castaneaefolia*, Kaukázus), mocsártölgy (*Quercus palustris*, Kanada).

Van törökmogyoró (*Corylus colurna*) és vasa (*Gymnocladus canadensis*), Japánból származó cseresznyefák és számtalan fajta cserje.

Igen nagy alakszerű változatosságot mutatnak a piramis alakú, jegenyetermetű, lecsüngő ágú szomorú és gömbös formájú fa- és *cserjeváltozatok*. A botanikus kert valósággal tobzódik a színek, árnyalatok gazdagságában és festői szépséget mutat. A sok szép díszcserje és csemete számára a gazdaganyagú faiskolában az utánpótlás biztosítva van. Az arboretum *üveg- és pálmaháza* is nagyon sok értékes virággal gazdagítja annak értékét.

A zirci botanikus kert (arboretum)

A nagy erdőségeiről híres Bakonynak, a Dunántúl legnagyobb kiterjedésű hegységének egyik hatalmasabb fensíkja a zirci plátó, mely a Gaja és Cuha völgyek között terül el.

Ezen a plátón fekszik Zirc község, hazánk egyik legrégebb dendrológiai kertjével. Az Ósbakony egy megmaradt, százados erdőrészéből alakították ki hosszú évtizedek munkájával a mai

kertet, melynek őshonos fái között a legkülönfélébb idegen fafajokat találjuk meg. A legelső telepítésű faegyedek, platánok, simafenyők ma már több mint 130 évesek.

A parknak a mi kontinentális jellegű klimánk mellett nagy előnye a 400 m-es tengerszín feletti magasság, délnyugati kitettség és ezeknek folyományaként kedvező évi középhőmérséklete. A veszélyes időjárási szélsőségek közül a parknak csak a tartósabb erős téli hidegek okoztak nagyobb károkat, de ezeknek hatását is sokszor mérsékelte a kiadós hótakaró. Ezeknek a körülményeknek köszönhető, hogy a külföldi fafajok közül többet sikerült meghonosítani és azok a közel-multig szépen díszlettek. A nyári nagy szárazságok és növényzetre annyira ártalmas nedvességhiány hazánkban előforduló gyakori szélsőségeit a kert középhegységi klimája eddig eléggé kizárta. A legutóbbi évek rendkívül hosszantartó aszályaival azonban az egyes fafajok és főleg a fenyőfélék megbirkózni nem tudtak, közülük sok hatalmas példány elpusztult vagy sinylődik.

A közel 400 fajú és változatú lomblevelű fa és cserje egy része hazánkban is tenyészik, de igen sok a külföldi származású. A 90 törzsfajú és fajváltozatú tűlevelűek nagyobb része külföldi.

A park katalógusa elpusztult, de a feljegyzésekből megállapítható, hogy a fenyőfélék, éspedig a *Pinus* 10 fajjal, a *Picea* 21, *Abies* 13, *Larix* 4, *Thuja* 4, *Thuyopsis* 2, *Taxus* 2, *Chamaecyparis* 8, a *Thsuga* 2, *Juniperus* 8 fajjal van képviselve, ezeken kívül előfordul a *Torreya californica*, *Cunninghamia sinensis*, *Cryptomeria japonica* és még néhány más faj.

A lomblevelűek közül a tölgy 17, bükk 7, juhar 50, éger 3, nyír 5, kőris 7, fűz 9, hárs 10, szil 12 fajjal, más külföldi fajok mintegy 50 nemzetséggel szerepelnek.

A kert értékes dendrológiai megfigyelésekre nyújt alkalmat. Külföldi, akklimatizált fafajainak megteremtése olyan alapanyagot szolgáltat, amely a kert 400 m-es tengerszint feletti magasságát figyelembevéve, máshol alig található.

Üdülés szempontjából is felbecsülhetetlen ez a kert. Értékét emeli a rajta keresztül folyó Cuha-patak, a mesterségesen kiképzett halastó, a szemet gyönyörködtető, nyitott gyepes térségek, melyeket itt-ott fehérkérgeű nyirek vagy ezüstös fenyők díszítenek.

A pihenni vágyó dolgozók elszórakozhatnak a szebbnél szebb természeti látványosságban és a kert ózondús levegőjétől felfrissülve térhetnek vissza otthonukba.

A szentgáli tiszafás erdő

A tiszafa (*Taxus baccata*) Európa pusztulóban lévő fenyő-féléje. Régebben Európaszerte kiterjedt erdőket alkotott. Igen kemény, szívós, sötétszínű fájának elsőrendű tulajdonságait az ember hamar felismerte, s már az őskori népek sok mindenre használták. Később főleg faragványokat készítettek belőle. Az ember terjeszkedésével megindult nagy erdőpusztítások és sok helyen a termőhelyi viszonyok megváltoztatása a tiszafát lassú kihalásra ítelték. Az esztelen pusztítás eredménye volt, hogy ma külföldön is és nálunk is alig-alig lehet találni egy-egy megmaradt törzset, vagy egy-egy kisebb állományt. Idős, nagyobb-méretű és ép példányok pedig már jóformán csak egy-egy parkban vannak.

A tiszafa egyedüli előfordulási helye nálunk a Bakonyban van, ahol őshonos is. A tiszafa itt az északi oldalakon, főleg bükk védőállományok alatt fordul elő, amelyek itt-ott magaskőrissel és barkóca-berkenyével elegyescs. A tiszafás erdő Szentgál község határában, Veszprém városától nyugatra, a Séd-pataktól délre húzódó mészkőhegysorozaton van. A hegyek délfelé lejtők, északfelé azonban igen meredek oldalakkal esnek a Séd-patak felé. A meredek északi oldalak és a köztük elhúzódnó kis völgyek, az alacsony tengerszint feletti magasság (400—500 méter) ellenére eléggé hűvös, nyirkos talajú és éghajlatú területek. Jól díszlenek itt olyan növények is, mint például a *Primula auricula*, amely egyébként nagyobb magasságot igényel. Kisérő növénye a tiszafának egy kicsi, örökzöld cserje, babérka boroszlán (*Daphne laureola*).

Ez a tiszafatelep az elszórtan előforduló tiszafás részeket és a közbeeső tiszafa nélküli oldalakat is beleszámítva, mintegy 500 kh-ra terjed ki, legnagyobb része a Miklóspál- és a Balogszeg hegyeken van. Egyedszámra nézve ez a leggazdagabb az európai lelőhelyek között. Az állományok lakott helyhez közel fekszenek s így mindig erősen ki voltak téve az ember pusztításának. A tiszafa nagy szívósságára vall, hogy a pusztítás ellenére is fennmaradt. A tiszafás területnek valamelyes védelmet nyújtott az, hogy 1892-ben egyes részeit véderdőnek jelölték ki. Mintegy 55 kh-t 1929-ben kivontak a rendes hozamterületekből és ez a terület az erdőgazdasági ütemtervben azóta mint „csatolt” erdőrész szerepel. Védelme érdekében erdőrendészeti vonalon szigorú intézkedéseket léptettek életbe.

Az erdőtelki arboretum

Ez az arboretum a hevesmegyei Erdőtelek községben, az Erdőtelki Allami Gazdaság kezelésében van és kiterjedése, a hozzátartozó kerti művelés alatt álló területekkel együtt 5 kh. 115 n. öl. Az arboretum az Alföld melegebb vidékén levő szarvasi arboretummal szemben az Alföld ridegebb-klimájú, északi részének egyetlen gyűjteménye, amelynek akklimatizált növényzete kiváló alapanyagul szolgál nemcsak az alföldfásítás, hanem a zöldövezetek kialakításának céljaira is. Az arboretumban több mint 300 örökzöld és lombhullató fa, valamint cserje van. Az évelőkből, eddigi megállapítás szerint, mintegy 90—100 faj van.

Crocus albiflorus v. *Csapidiae* (tavaszi sáfrányváltozat)

A Tolna-megyében fekvő gyulaji erdőnek koratavasszal nyíló, lilás kis virága. Egyedüli, tehát endemikus előfordulási helye ez, azért egy neves magyar botanikusról kapta rokonaitól megkülönböztető nevét. Védelemre azért szorul, mert ha a talajon álló gyertyános-tölgyes erdőt kiirtanák és mesterséges erdőszítéssel újítanának fel, sok virágtársának sorsára jutva, előbb-utóbb kiszűnt volna. A védett terület kiterjedése 33. kh.

A vácrátóti arboretum

Arboretumaink közül különlegességével kiemelkedik ez az arboretum, mely a Természettudományi Múzeum növénybiológiai kutató intézetének kezelése alatt áll. Az arboretum kiterjedése 38 kh. Ős fáival, telepített facsoportjaival, tetszetősen és célszerűen elrendezett növénytelepítéseivel, völgyeivel és zuhogó patakjával számtalan lehetőséget nyújt különféle biológiai kutatásokra.

Madárvédelmi berendezései, madárodui és etetői az arboretumban olyan madárvilágot honosítottak meg, hogy e téren is bőséges lehetősége van a tudományos megfigyeléseknek.

Libanoni cédrus

A természetvédelem feladatai közé tartozik, mint ahogy már erről említést tettünk, egyes fáknak a megvédése is. Egy-egy ősi fa, melyhez nem egyszer monda, rege fűződik, egy-egy rendkívüli szépségű százados példány, vagy különleges növéssű fa, mind

érdemes arra, hogy az utókor részére megmentjük. Épp így védelemre érdemesek a hazánkban megtelepített, ma már százasodó külföldi fák egyes példányai, melyek nemcsak szépségükkel tűnnek ki, de mint meghonosodott fák útmutatásul szolgálhatnak további telepítéseknél, esetleg erdősítéseknél is.

A külföldi fák egyik legértékesebb képviselője hazánkban az alcsuti erdőben lévő és védelem alatt álló több mint 120 éves Libanoni cédrus. Lebilincselő látványt nyújt, amint a környező fák közül kiemelkedik. A mellmagassági átmérője 1 méter.

Az ohati erdőrész

A védett terület, melynek kiterjedése 44,7 kh a Hortobágy nyugati szélén, egykori Tiszaártéren, a szikesedő parkerdő egyik utolsó hazai képviselője. Bátorliget mellett az Alföld egyik legértékesebb pontja. Rendkívül gazdag madárvilága és tájképi szépsége mellett sok olyan virága van, ami az Alföldön máshol hiányzik, vagy alig található. A zártabb tölgyesekben sok a tatarjuhar (*Acer tataricum*). Májusban feltűnik a zergevirág (*Doronicum hungaricum*) aranyárga tömege. Ritka fajok még: a gyöngycserje (*Melica altissima*), erdei kékjácint (*Scilla bifolia*), változó boglárka (*Ranunculus auricomus*), odvas keltike (*Corydalis cava*), erdei lednek (*Lathyrus silvester*), dárдахere (*Dorycnium herbaceum*), fogas bükköny (*Vicia serratifolia*), *Trifolium vesiculosum*, *Melanpyrum cristatum*, több harangvirág, fogas bükköny (*Inula*), aranyfürt (*Aster linosyris*).

A keleméri „Mohos“-tavak

A Bükk-hegység és a tornai-karszt közötti harmadkori halomvidéken fekszik az ország egyik legnagyobb és a maga nemében egészen egyedül álló természeti ritkaság, a keleméri Nagy- és Kis-mohos-tó. Egymás közvetlen szomszédságában, összesen mindössze 5,2 kh területet foglalnak el. Mindkettő tőzegmohaláp. A Szovjetunió északibb területén számos tőzegmohaláp van, a Kárpátok övében hasonló lápok már csak elszórtan lépnek föl, míg minálunk a két Mohos az egyedüli ilyen kifejlődésű képződés. Már keletkezésük is rendkívüli módon történt. Hegycsúszás, ú. n. suvadás folytán keletkezett lefolyástalan mélyedésekben alakultak ki, egyikük még a jégkor végén. A láp tőzegrétegeiben kitűnően konzerválódik az azóta eltelt

korszakok erdeinek virágpóra, melyekből az egykori erdők összetételét állapíthatjuk meg. A keleméri Mohosok tőzegrétegei a jégkor végétől kezdve napjainkig őrzik a magyar erdők fejlődésének történetét. Amikor a lápok kialakultak, még csak fenyves és nyír tenyészett a jégkor elmúltával a melegigényes lombos fák: tölgy, hárs, szil stb. alkottak erdőket és csak a bronzkori emberrel egyidejűleg léptek fel a gyertyános-tölgyes és bükkös erdők. Mindez az éghajlat változásával párhuzamos. *Sehol Magyarországon ilyen teljességgel nem ismerhettük meg az éghajlat és az erdők fejlődéstörténetét.*

Emellett a Mohosok tájképileg is rendkívüliek. A faközöld, sárga és vöröses színű, süppedő tőzegmohaszőnyeg fölött fehér törzsű lápi nvirek meredeznek. Mivel a láp részben úszó láp, a bent járó léptei nyomán ingadozni kezdenek még a nyírfák is. A lápokon, mint „élő kővület“ több jégkori maradvány található. Az országban egvedül itt található a sarkvidék-környéki és havasi-alhavas terület sásféléje, a hüvelyes gyapjúsás (*Eriophorum vaginatum*). A 6 tőzegmoha faja közül (sehol az országban ennyi nincs együtt) az egyiknek (*Sphagnum medium*), itt van egyedüli előfordulása. További ritka jégkori maradvány növényei egy kihalóban lévő páfrányféle (*Nephrodium cristatum*), amely azonban itt bőven terem és a füles fűz (*Salix aurita*).

Mindkét Mohos még ma is őseredeti természetes állapotában van.

Madártani (ornitológiai) jelentőségű területek

Itt ismertetjük a szikes szegedi Fehértót és a kisbalatoni ősmocsarat, amelyek különleges és ritka madárviláguk miatt nagy jelentőségűek. Ezek a területek a madárvonulás főútvonalába esnek.

Fehértó

Tudjuk, hogy a Nagyalföld az ú. n. magyar masszívumnak legmélyebben lesüllyedt része, mellet a folvami hordalékok, szélhordta homok és por annyira feltöltöttek, hogy a Pannoniai-beltenger eltűnése után mint tökéletes síkság alakult ki.

Ennek a nagy rónaságnak különféle talajtípusai között az egyik végponton áll a mozgó futóhomok, a másikon a kötött szikes agyagtalaj.

A manapság sokat emlegetett szikes talajokról nem is olyan régen még nem hallottak, mert hazánkban csak szikes

tavak, ezekben s ezek partjain szíksót, vagy salétromot termő területek voltak, de szikeseket, szikes talajokat legutóbbi időig nem ismertek. Ezekről az első feljegyzéseket a XVIII. században találjuk.

Ma már kétségtelen, hogy a szikes talajok kialakulása az alföldi folyóvizek szabályozásának és az állóvizek lecsapolásának eredménye, mert az alföldi agyagtalajok nagymérvű kiszáradása a szikesedés alapoka.

Amíg az Alföld mélyebb fekvésű helyeit víz borította, addig ha a nyári szárazság be is állott, bőséges harmatot kaptak a földhátak gyepei és a legelők zöldek maradtak egészen őszig. Amióta eltűntek a mocsári erdők, amióta szabályos mederbe szorított folyók a tavaszi árvizek vizét levezetik, amióta az állóvizek, a tocsogós rétek, mocsarak és nádasok lecsapolásával eltűntek a vízpárát szolgáltató nagy vízfelületek, ha a szárazság beáll nem alakul ki a jótékony harmat, kiszárad az agyag és megindul a szikesedés.

Hazánkban a multban megkezdett *vízszabályozások* után aránylag rövid idő alatt óriási területek szikesedtek el. Ezek az emberi beavatkozás következtében elrontott területek nagy gazdasági kárt jelentenek.

Ha a nagy vízszabályozásokat nyomon követték volna az öntöző berendezések, ma nem állana előttünk a mintegy 800,000 kh szikes, nagy és rendkívül nehéz problémája.

A természetvédelmet közelebbről az alföldi szikes tavak és azok állat-, illetve madárvilága érinti.

Ezeknek az alföldi szikes tavaknak legjellemzőbb példája a *szegedi Fehértó*.

A szegedi Fehértó Szeged város határában, a várostól észak-nyugatra, mintegy 8 km távolságra terül el. A tó egész kiterjedése kb. 2200 kh. Ezen a területen 1930—1933-as években létesítették az 1441 kh kiterjedésű halastavakat. A Fehértó talaja szikes agyag, részben kákás, részben növényzet nélküli. A Duna-Tisza közének egyik legkiterjedtebb, nagy szódatartalmú, szikes tava ez. A tavat a Kiskunhalas-Kiskunmajsza és Kiskunfélegyháza felől ideáramló vadvizek táplálják, a gvéren hulló csapadékvízzel együtt. A halastavak vízállását a Tiszával összeköttetésben lévő Algyői-főcsatorna szabályozza.

Nagy madártani jelentőségű természetvédelmi területünk, mert a *madárvonulás főútvonalába esik*. Találkozó helye ez a világ különböző tájairól származó különleges madaraknak. Többek között felkeresik ezt a területet az északi tájak fészkelő ma-

darai is. A ritka madarak közül a legkülönlegesebb madárfajok csaknem minden évben megjelennek itt. A madártani megfigyelések lehetőségének felbecsülhetetlen értéke ez a terület.

A Fehértó egy része már a múltban védetté volt nyilvánítva. A tudományos kutató munka lehetőségeinek számára ez a terület azonban nem volt elegendő. Az Országos Természetvédelmi Tanács 1950-ben mintegy 500 kat. holdnyi területre terjesztette ki a védettséget. Természetvédelmi örökösök a fészkelő, ritka madarak élete és zavartalansága felett. Jelentősebb itt fészkelő madarak a következők:

Gultpán (*Recurvirostra avogetta*), galambnagyságú fehér-fekete, tarka madár, csőre hosszú, felfelé hajló, inkább tengerparti madár. A szárazföld belsejében pusztai sós tavaknál fordul elő. Nálunk, vizeink lecsapolása folytán, pusztulóban van. El van terjedve az Északi- és Keleti-tenger, Európa nyugati és keleti partvidékén, hazánkban a Fertő- és a Fehértó területén. Tavasz érkezése áprilisra esik, elvonulása augusztus, szeptemberre. A sós, vagy szikós iszap alsórendű állatvilágával táplálkozik. Gazdaságilag hasznos. Mint ritka, pusztulóban lévő madár védelem alatt áll.

Gólyatöcs. (*Himantopus himantopus*), gerlenagyságú, fehér-fekete madár, rendkívül hosszú piros lábakkal. Főképp a Földközi-tenger partvidékei országaiban él. Táplálkozása vízi bogarak álcái, béka-, halivadék. Gazdasági jelentősége nincs. Mint természeti ritkaság áll védelem alatt.

Nagy goda (*Limosa limosa*). Galambnagyságú, de hosszú nyakával és lábával nagyobbak tűnik fel. Csőre hosszú, egyenes. Közép-Európában fészkelő madár. El van terjedve a tengerpartokon egész Dél-Svédorszáig, délfelé Közép-Ázsiáig. Hazánkban mocsaras tavainknál és vizes kaszálóknál fészkel. Vonuló madár, augusztus, szeptemberben elvonul délre, főképp a Földközi-tenger partvidékein telet. Hazánkba már március végén megérkezik. Gazdaságilag hasznos, védett madár.

Piroslábú cankó (*Tringa totanus*) a rigónál kissé nagyobb. El van terjedve egész Európában és Nyugat-Ázsiában. Vizes legelőkkel övezett mocsaraink körül él. A Nilus völgyében telet. Márciusban érkezik vissza költési helyére. Gazdaságilag hasznos és védett madár.

Széki lile. (*Caradrius alexandrinus*) pacsirtanagyságú madár. Nálunk tavasz felvonulása március-májusig tart. Augusztus-szeptemberben elvonul. Gazdasági szempontból hasznos, védett madár.

A Kisbalaton

A Balatont három egymástól különböző tájék veszi körül. Északon a Balatoni felvidék, nyugaton és délen a zala-somogyi dombvidék, keleten a Mezőföld nevű hullámos síkság. A zala-somogyi dombvidék sekély lapályában fekszik a Kisbalaton.

Ez a tó összeért a fenéki kapun át a Balatonnal. A Balaton vizét nem táplálják jelentékeny fenékforrások, csak az északi part szélén találunk néhány forrást. A tó vizét a behulló eső, hó és a befolyó patakok hordják össze. Ezek között legnagyobb a Zala. A Zala-folyó azonban, különösen mióta a Felső-Zala vidékét magához hódította, sok hordalékkal árasztotta el a zalavári tavat és azt mocsárrá változtatta. Miután a Zalát a múlt század derekán szabályozták, temérdek törmelékét a Kisbalatonba zúdítja. A Kisbalatonnak félévszázad előtt még nagy, mintegy 2400 kh nyílt víztükre volt, a mai víztükör már alig éri el a 300 kh-t.

A Balaton hatalmas vize kitűnő védelmet nyújtó nádasával, berkeivel és szigeteivel, jó legelőt adó rétségeivel, táplálékot nyújtó halainak és vadjainak bőségével, minden korban vonzotta magához az embert. Ezért ezen a környéken rengeteg kultúrtörténeti lelet került felszínre, amelyek évezredekre visszamenőleg korhatározó útmutatók kutatóink számára. De érdekes és tanulságos az érdeklődő kirándulók számára is. Ezeket az emlékeket összegyűjtötték és a Balaton-vidék múzeumaiban őrzik. Ilyen múzeumok: Keszthelyen a Balatoni Múzeum, a sümegi és veszprémi múzeumok.

A Kisbalaton a Balaton délnyugati sarkától délre a Zala-folyó két partján a Zalavári-magyaródi és a Keszthely-sávolyi hátság közé mélyedt be. Néhány évtizeddel ezelőtt a terület tudományos jelentőségét nem tekintve, ezt a területet a mezőgazdaság céljaira akarták megszerezni. Különösen a tudomány képviselői szálltak síkra e terv ellen és amellett foglaltak állást, hogy a Kisbalatont, mint hazánk egyik legértékesebb természeti kincsét, védelem alá kell helyezni. Ugyanis a hazánkban végrehajtott nagymérvű lecsapolásokkal, az álló- és belvizek levezetésével eltűnt a Nagyberék, a Sárrét, a sok alföldi tocsogó és mocsár, úgyhogy ma már alig van olyan területünk, ahol a vízimaradak biztos menedéket és nyugodt fészkelő helyet, az átvonulók pedig csendes pihenőt találnának. A Kisbalaton pedig legkülönlegesebb vízimadaraink találkozó helye régi idők óta. Az 1800-as évek vége felé is fészkeltek itt még néhány pár daru.

A Kisbalaton területéből védetté nyilvánított természetvédelmi terület kiterjedése 2437 kh 1100 n. öl. Ez a terület ma-

dártani szempontból a legjelentősebb. Itt a régi nyílt vízterületen javarészt nádas áll. A Kisbalatoni madárélet azonban még ma is világhírű. A Kisbalaton a hazánkban keresztül húzódó madár-vonulás egyik útvonalába esik. A nálunk fészkelő madarakon kívül ősszel és tavasszal, az északi tájakon fészkelők is igen nagy számban érkeznek ide. Hírnevét és értékét elsősorban az itt fészkelő *nemeskócsag* (*Ardea alba*) adja meg. De itt fészkel a *kis-kócsag* (*Ardea garzetta*), a *vörösgém* (*Ardea purpurea*), az *üstökös gém* (*Ardea ralloides*), a *bölgébika* (*Botaurus tellaris*), a *bakcsó* (*Nycticorax nycticorax*), a *szürkegém* (*Ardea cineraria*), ezeken kívül a számban igen megfogyatkozott *batla* (*Plegadis falcinellus*) és más vízimadár-fajok sokasága. Rendesen megtelepszik néhány pár *kárókatona* más néven *kormorán* (*Phalacrocorax carbo*) is. A tudományos munkálatok bebizonyították, hogy Kisbalaton összefüggő nádasaiban élő állatok és növények gazdagsága más hasonló külföldi területek gazdagságát, különleges adottságai folytán, meglepően felülmúlja.

A védetté nyilvánítással kapcsolatban megtett intézkedések ezt az ősmocsarunkat ismét a különleges madárvilág virágzó telephelyéül fogják fejleszteni.

Földtani (geológiai) jelentőségű helyek

Geológiai jelentőségű védett területeink egyrészt a természetjáróknak nyújtanak élvezetet, másrészt földtörténeti jelentőségük miatt a tudományos képzés és a természettudományok ismeretének terjesztése terén szolgálják célkitűzéseinket.

Az aggteleki cseppkőbarlang

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Aggtelek község mellett, a tölgyerdővel borított 360 méter magas szilicei fensík alatti terület el Közép-Európa egyik legnagyobb barlangja. Ez az aggteleki barlang. A barlang egész környéke jellegzetes karsztvidék, amit nemcsak a karsztos, mészkőből alakult hegyoldalak, de az ú. n. *víznyelők*, vizes töbrök jellemeznek. Tavasszal ezek a töbrök gyűjtik össze a hegyoldalokról lezúduló vizet, majd elnyelik és patak formájában jelenik meg ez a víz a barlang mélyében. A mészkőzetben a barlangok úgy képződnek, hogy a talajrétegeken való átszivárgás közben a víz szén-savat vesz fel magába és ez a szén-savas víz a repedéseknél oldja a kőzetet. Ehhez a vegyi folyamathoz csatlakozik a csepegő- és folyóvíznek erőművi

hatása is. A természetnek ez a két művelete az idők hosszú során évezredekken keresztül üregeket váj és ahol nem talál nagyobb ellenállásra, hosszabb, rövidebb vonalrészekben, szűk folyosókon halad tovább, majd más-más irányt vesz. A jégkorszak utáni időkben a barlangképződés idején, nagy tömegű víz áramlott a mai aggteleki barlang fokozatosan kimosott üregein át és kialakította a mai barlangrendszert. Azután, hogy ezek a nagy vizek megapadtak, kezdte meg a cseppenkint beszivárgó víz a barlang-üregek díszítését, a cseppkövek képződését. A cseppkőképződés annál nagyobb volt, minél több volt a beszivárgó víz, minél nagyobb volt annak a mésztartalma és természetesen az ezzel fokozódó lerakódás aránya is. Évezredek során alakult ki így a barlang és azután a cseppképződés. Az aggteleki barlangot másképp Baradla néven is ismerik.

Az Aggteleki Cseppkőbarlang olyan védett természeti kincsünk, amely közvetlenül jelenti a tömegek természetszeretetének és természettudományi ismereteinek gyakorlati fejlesztését, de tudományos jelentősége is van. Nemcsak hazánk egyik legszebb természeti értéke, hanem határainkon túl is ismert jelentősége. Az Aggteleki Cseppkőbarlang hatalmas kiterjedésű *alagút*, amelyben több helyen óriási termeket találunk. Egy egész *barlangrendszer*, mely sok-sok ezer év folyamán kemény mészkőben képződött. Keletkezése nem a véletlen játéka, hanem a természet erőinek törvényszerű megnyilvánulása. Mint láttuk, sokezer éven át a lehulló, tiszta csapadékvíz legnagyobb részét a mészkösziklák repedései elnyelték és ez a víz feloldotta a mészkő anyagának egy részét. Az évezredekben át elnyelt csapadékvíz oldóhatása nyomán a repedések annyira kitágultak, hogy a kőzetben nagy üreges barlangjáratok képződtek. Ugyanúgy, ahogy a föld felszínén az esővíz patakká egyesülve folyik a mélyebb helyek felé, a föld belsejében is a számtalan résen át elnyelt víz földalatti vízfolyásban egyesül. A sok beszivárgott esővíz a barlang üregében összegyűlve medret vájt magának és mint patak halad végig a barlang üregén.

Az aggteleki bejárat 51 méter magas sziklafal alatt nyílik. A barlang egész környéke jellegzetes *karszt*: a gömörtornai karsztvidék. A karszt jellegzetességei itt is megvannak: a karsztos mészkőből álló hegyoldalak, víznyelők, vizes tőborók és számos elzáródott, száraz tőbor. Egy ilyen tőbor mélyén van a verestői bejárat. A barlang falai mindenütt világosan mutatják a víz különböző irányú és minőségű munkájának a hatását.

Az aggteleki barlang teljes hossza 9166 méter. Ez Európa

egyik leghosszabb barlangja. Bonyolult labirintusok nincsenek benne. A főág a Baradla-tető, Gallya-tető, Középhegy és a Jósvallya magaslatok alatt húzódik. Elágazásai a Rókalyuk, a Denevér-barlang, Retek-ág, Jósvalfői-ág, amelynek végében 241 lépcsőn jutunk le a barlangba. A barlangban két patak folyik, melyek egyesülnek egymással és egy főágon végigfolyva tűnnek el. Van a barlang hosszában két víznyelő is. A barlang vizei ideiglenesek, nem mindenkor folynak és ki is száradhatnak. Csak a tavaszi hóolvadás idején folyik a barlang egész hosszában a víz. Akkor nagy robajjal, zúgással, rohanva tűnik el a víz a víznyelőben. A barlang üregei valamikor nagyobbak voltak, mint ma. A patakok hordalékából hatalmas agyagpadok keletkeztek. A boltozatról óriási közettömegek szakadtak le, amelyek a mai barlang „hegyeit” alkotják.

A barlangban azonnal feltűnnek a látogató előtt a lenyűgöző szépségű *cseppkövek*. A cseppkő nevét onnan nyerte, hogy anyaga a csepegő víz mésztartalmából válik ki. A hulló esőcseppek a levegőből és a talajból széndioxidot nyelnek, ami a vizet mészkő oldására teszi képessé. Ez az enyhén szénsavas víz a mészkő repedéseiben nyomás alatt áll és ezért sok meszet tud feloldani. Amint a vízcsepp a barlang mennyezetén megjelenik, a nyomás megszűnésével a széndioxid egy része elillan és a feloldott mészmennyiség lerakódik. Minden vízcseppből kiválik ilyenformán egy parányi mészmennyiség. Évezredek folyamán ez a lerakódás cseppkővé növekedik. A boltozatról lefelé növekvő cseppkő, a függő cseppkő (stalaktit). A mennyezetről lehulló vízcseppből a talajon is kiválik a még benne lévő mészmennyiség. Így keletkezik az alulról felfelé növekvő álló cseppkő, a stalagmit. A kettő összenövéséből keletkezik a cseppkőoszlop. A cseppkőképződmények rendkívül változatos alakúak. Az aggteleki barlang képződésének szénsége, változatossága vetekszik a világhírű adelsbergi barlangéval.

A barlang tudományos jelentősége nemcsak földtani, hanem embertörténeti is. Az ásatások során többek között 13, a fiatalabb kőkorban itt élt barlanglakó ember csontvázát, kő- és csonteszközeit tárták fel.

A barlangban *élőlények is vannak*. Denevérek tanváznak benne. Ezek a barlang egész hosszában szétszórva élnek. A kutatások megállapították, hogy a barlang állatvilága számos fajból áll. Természetesen ezek rejtetten élő apróságok, amelyeket a szakember is csak különleges gyűjtő módszerek alkalmazásával talál meg. Itt él az 5 mm nagyságú vak *ászkarák*, amely az

egész barlangban található, falakon, talajon, kövek alatt. A vizekben gyakori a *vakrák*. Mindkettő valódi barlanglakó állat. Itt élnek az *aggteleki ősrovarok* és *barlangi pókok*. Ezek többek között mutatják azokat az alkalmazkodási jelenségeket, amelyek a barlang különleges életviszonyai között a természet törvényszerűségének megnyilvánulásai.

A multban csak a kiváltságosoknak adatott meg, hogy megtekintsék ezt a nevezetes természeti kincsünket. Ma már lehetővé vált a dolgozó nép legszélesebb rétegei számára a barlang megismerése. Népi demokráciánk jó vasúti- és autóbusszösszeköttetést létesített Aggtelekkel. Csoportos látogatók, iskolák, stb. vasúti kedvezményt élveznek. Népi demokráciánk ezekkel az intézkedésekkel biztosítani kívánja a dolgozó népünknek a művelődéshez való jogát. A kapitalista társadalomban érdeke volt az uralkodó, kizsákmányoló osztálynak, hogy a látogató nép csodálatos, érthetetlen, misztikus emlékekkel térjen vissza a látogatásokról. Súlyt helyezünk arra, hogy a látogatók ismerjék a barlang kialakulási körülményeit, megfigyeljék a természet fejlődésének megnyilvánulásait, a természeti jelenségek közötti összefüggéseket. Erre itt bőven van alkalom. Gondoskodás történt képzett barlangvezetőkről, akik a kirándulókat felvilágosítják. Ma ezer és ezer dolgozó látogatja a barlangot, gyönyörködik a természet szépségeiben s ragyogó tiszta szállásra tér vissza a barlangból ismeretekben meggyarapodva.

Badacsony

Az ú. n. pliocén tengerből szigetként kiemelkedett balatonparti hegyvidék mélyebben fekvő részeire a tengerből a hosszú évezredek folyamán homokból és agyagból álló ú. n. pannóniai rétegek rakódtak le, amelyek a somogy-zalai dombvidék alapanyagait alkotják. A tenger visszahúzódása után a rétegek tetején az akkori száraz klíma mellett valóságos sivatag képződött. A sivatagban az említett geológiai kor vége felé uralkodó rendkívül erős orkánszerű szelek óriási pusztítást vittek végbe. Lóczy szerint 100—160 méter vastag réteg tűnt el erről a tájékról. A pannóniai rétegek csak ott maradtak meg, ahol valami védelmezte azokat. Ebben az időben működtek e vidéken a bazaltvulkánok, amelyeknek lávája a pannóniai rétegekre ömlött, a környezetük laza kőzetrétegei lepusztultak és így az eredetileg a felszínen elterült bazalt legtöbb helyen tekintélyes magasságú hegyalakban áll ki a térszínből. Így ahol a lapos lávalepény a homokot

megvédte a kifúvástól, ott csonkakúpalakú hegyek, mint óriási piramisok alakultak ki. Ezek egyik legszebb és legjellegzetesebb alakja a Badacsony.

A balatoni bazaltkúpok tehát a tűz (vulkán) és szél együttes munkájának eredménye. Nincs Európában még egy ilyen terület, ahol jobban lehetne tanulmányozni azt, hogy a szél a föld képezés kialakításában milyen szerepet játszott.

A Badacsony-hegy a Balaton partján fekszik, 438 méter magas. Ez a lapostetejű, vulkáni csonkakúp szinte uralkodik a nagy tó víztükre felett. Hazánkban a természetnek egyik legszebb alkotása. A körülötte emelkedő Szigliget, Szentgyörgy, Gulács és Tóti-hegyek bazaltkúpjai szintén természeti értékei a tóparti vulkánvidéknek. Így együttvéve, az egész területen, melynek hossza mintegy 18 km, szélessége kb. 5 km, felejtethetlen látványt nyújtanak. A Badacsony-hegy alsó, lankásabb részén települnek a *szőlőkertek*. A hegy felső részét, mely vulkáni működésből keletkezett, körös-körül hatalmas bazaltoszlopok, ú. n. *kőzsákok* szegélyezik. Egyes helyeken tölgyerdő borítja a hegytetőt. Ezen a helyeken működnek a bazaltbányák.

E vidék szépségének fenntartását veszélyeztették a kapitalista társadalomban a kőbánya-vállalatok, amelyek ide telepítették a bazaltbányákat. A bazaltkő a legértékesebb útépítő anyag, amire nagy szüksége van hazánknak. A kőfejtés ékteleníti a környék páratlan szépségét és megzavarja a természet által kialakított összhangot. Az odatelepített bányák, üzemek visszafejlesztése, népgazdasági érdekeink szemelőtt tartása mellett nehéz feladat és csak a Balatontól távolabbeső bányák megindítása után lesz lehetséges.

Intézkedések történtek a Badacsony-hegy Balatonra tekintő részének megmentése érdekében. A gyönyörű, oszlopos bazaltcsoportok közül legszebb a hegy északi oldalán álló ú. n. *Kőkapú*. A bányászat által már eddig okozott természetvédelmi károk eltüntetéséről gondoskodni kell. A meredek bányafalak lépcsőzetes kiképzése mellett, erdősítéssel igyekszünk a sebhelyeket eltüntetni. Az erdőtelepítők feladata, hogy ezen a rendkívül különleges, bazalt-sziklás hegyoldalon mielőbb erdőt létesítsenek.

TERMÉSZETVÉDELEM A SZOVJETUNIÓBAN

a) A cári Oroszországban

Az orosz állam keletkezésének idején területének nagy részét óriási erdők borították. Még azokét a területeket is, ahol most szteppék terülnek el. A lakosság erdőtüzekkel kíméletlenül irtotta az erdőket, hogy termőföldhöz, réthez jusson és falvakat építhessenek.

Oroszországban elsőízben a XVIII. századból, majd *Nagy Péter* idejéből maradtak bizonyítékok arra, hogy a természetvédelem kérdéseivel foglalkoztak. Nagy Péter 1722-ben kiadott rendelete szerint az üzemhez kapcsolt erdőket 25—30 éves vágásfordulóra kell osztani, évente csak egyet szabad kivágni. Következő évben kiadott rendelete megtiltja az erdőirtást a nagy- és kis folyók partja mentén.

A XIX. század közepén, amikor a kapitalizmus kifejlődött Oroszországban, az erdőket erőltetett ütemben kezdték irtani. Óriási kereslet nyilvánult meg a faanyag iránt. Ez volt az oka annak, hogy Ukrajna, a Volga-mellék, a voronyezsi és sok más terület erdői hamar eltűntek. 1888-tól 1914-ig 26 millió hektár erdőt irtottak ki.

A *cári Oroszország* nemcsak hatalmas erdőségeiről volt híres, hanem arról is, hogy bővelkedett mindenféle állatban. A vadászat és vadfogás a lakosság egyik főfoglalkozása volt. Dél-Oroszország szteppéin nagy hordákban vándoroltak a kőszáli kecskék, vadlovak és bölények. Vaddisznó majdnem mindenütt volt. Egyes vidékeken nagymennyiségű, értékes szőrmes állat élt: coboly, nyest, hód, feketeróka, hermelin, medve, kékróka, fehérróka, mókus, nyúl. A madarak közül libák, hattyúk, kacsák, süketfajdok, nyírfajdok, foglyok, solymok stb. A XVI. század végén a cobolyvadászat központja Oroszország európai részéből Szibériába tevődött át. Évente kb. 2 millió cobolyt ejtettek el. A XVII. században tízezer számra vitték külföldre a prémeket, szarvasbőröket. 1763-ban rendeletet adtak ki, amely megtiltotta a vadászatot az egész birodalom területén március 1-től június 29-ig. II. Katalin 1773-ban jóváhagyta a jávorszarvas teljes védelméről szóló rendeletet, mely szerint jávorszarvast sehol, semmikor és senkinek egyáltalán nem szabad löni, sem megölni, sem fogni. 1892-ben megjelent a vadászatról szóló törvény, de ez csak Oroszország európai részének szárnyasvadjaira, nyulaira és patás vadjaira vonatkozott.

A természetvédelmet célzó társadalmi megmozdulás Oroszországban először 1905-ben öltött szervezett formát, amikor ezt a kérdést a moszkvai természetbúvárok egyesülete megvitatta. A természetvédelem kérdéseivel később 1909-ben több kongresszus foglalkozott. A természetvédelmi kérdésekkel ezután kezdenek nagyobb figyelemmel foglalkozni a különböző, akkor meglévő természetbúvár- és természetbarát egyesületek. A jekatyerinoszlávi kormányzóság Hortyica városkájában F. F. Bazuk tanító kezdeményezésére 1910-ben megalakult a „Természetvédők Egyesülete”, amely több mint 200 tagot számlált. Az Orosz Földrajzi Társulat 1912 márciusában „Allandó Természetvédelemi Bizottság”-ot szervezett.

A természetvédelem ügyében nagy szerepet játszott a Tudományos Akadémia.

A Földrajzi Társulat kezdeményezésére és terve alapján 1916-ban elfogadtak egy általános törvényt a védett területekről, amely a maga nemében az első volt Oroszországban.

b) A Szovjetunióban

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után azonban a természetvédelem és a védett területek ügye gyökeresen átalakult és gyors ütemben fejlődött, a szovjet kormány mindenre kiterjedő pártfogásával.

1919-ben a szovjet-hatalom helyi szervei megalakították az asztrahányi védett területet a Volga deltájában. 1920 május 14-én Lenin aláírta a déluráli Miassza város körüli ilmenszki állami védett terület alakításáról szóló dekrétumot. Ez a dekrétum kimondja, hogy „a védett terület nemzeti vagyron, amelynek kizárólag az a rendeltetése, hogy az ország tudományos és tudományos-technikai feladatainak megoldására szolgáljon.” Természeti kincseinek kiaknázását megtiltották.

A Népbiztosok Tanácsa 1921 szeptember 16-án adta ki a természeti emlékek, kertek és parkok védelméről szóló első általános rendeletét, amelyet az alábbiakban részletesebben ismertetünk.

A Népbiztosok Tanácsának 1921. évi szeptember hó 16-án a természeti emlékek, kertek és parkok védelméről megjelent rendelete szerint a Művelődésügyi (Oktatásügyi) Népbiztosság az érdekelt hatóságokkal és hivatalokkal egyetértésben sérthetetlen természeti emlékek nyilváníthatja a természet olyan részleteit és alkotásait (állatokat, növényeket, ásványfajtákat és ezekhez ha-

sonlókat), amelyek tudományos és kulturális történelmi értéket képviselnek és védelemre szorulnak.

A természetnek olyan nagy kiterjedésű részleteit, amelyek természeti emlékeikkel kitűnnek, *védett területeknek és nemzeti parkoknak* kell nyilvánartani.

A Művelődésügyi Népbiztosság az érdekelt hatóságokkal egyetértésben a tudományos jelentőségű kert- és parkkultúra sérthetetlen *emlékeinek* nyilváníthatja azokat a műtörténeti jelentőségű kerteket és parkokat, amelyeket a parkművészet szabályainak megfelelően alkottak, vagy amelyek olyan építészeti alkotásokkal függenek össze, amelyek velük egységes művészi egészet képeznek.

A parkokhoz és kertekhez tartozó *segédintézmények* (növényházak, melegágyak, faiskolák, stb.) elválaszthatatlan és elidegeníthetetlen alkotórészeknek számítanak és a parkokkal és kertekkel együtt ezeket is védelmezni kell.

A megjelölt kertek és parkok közhasználatra való bocsátása különleges *szabályok* szerint történik.

A Művelődésügyi Népbiztosság engedélye nélkül a védett területek és nemzeti parkok földjét nem lehet megművelésre vagy természeti kincseinek kiaknázására *használni*. Ugyancsak tilos ugyanilyen engedély nélkül a védett területeken és a nemzeti parkok területén a vadászat, vadállatok és madarak fogása, tojások szedése és fészkek pusztítása, valamint a halászat.

A helyi kormányzósági végrehajtó bizottságokkal együtt a Művelődésügyi Népbiztosság dolgozta ki minden egyes védett terület és nemzeti park gazdasági felhasználásának és igazgatásának különleges szabályzatát.

A természetvédelmi ügyek vezetésével a Népbiztosok Tanácsa a Művelődésügyi Népbiztosságot bízta meg, mint olyan hatóságot, amely érdektelen a természeti kincsek kiaknázásában. A Művelődésügyi Népbiztosság keretében természetvédelmi osztályt állítottak fel.

Az 1921. évi rendelet fejlesztéseképpen az Össz-szövetségi Központi Végrehajtó Bizottság és az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Népbiztosainak Tanácsa 1924 január 7-én rendeletet hozott „*A művészeti, régészeti és természeti emlékek számontartásáról és védelméről*“. Ez a rendelet megtiltotta a védelem alá helyezett helyeken a fák önkényes kivágását, mindennemű ültetvény és növény irtását, valamint a vadállatok és madarak vadászatát, a halászatot, fészkek szétművelését, a föld belsejének kiaknázását. E rendelet végrehajtásaképpen a Művelő-

désügyi Népbiztosság külön *utasítást* dolgozott ki „A természeti emlékek számontartásáról és védelméről”. Ez az utasítás felsorolja azokat az állatokat, amelyeknek elejtése tilos az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság területén. Ezek az állatok az európai részen: jávorszarvas, vadkecske, nemes szarvas, coboly, az egész területen: bölény, pettyes szarvas, szajga-antilop, kalán (kamcsatkai hód), folyami hód, pézsmahód és a Jenyiszej-folyótól nyugatra a szibériai szarvas.

Ebben az évben megalakult a természetvédelem tömegszervezete, az *Oroszországi Természetvédelmi Társaság*. Ugyanígyen társaságok létesültek a többi szövetségi köztársaságban is. Ezek a természetvédelmi társaságok azt tűzték ki célul, hogy a lakosság tömegeiben propagálják a természetvédelem gondolatát, felkutassák, nyilvántartsák és tanulmányozzák a védelemre szoruló természeti tárgyakat, valamint azt, hogy közreműködjenek az ország természeti gazdagságát védő és észszerű kihasználásáról szóló rendszabályok végrehajtásában.

1925-ben új rendeletet hoztak „A túlnyomóan tudományos vagy kulturális-történelmi jelentőségű tájak és egyes tájelemek védelméről”.

Hogy az egyes népbiztosságok és hivatalok tevékenységét a természet kiaknázásával kapcsolatban összehangolják és szabályozzák, *Természetvédelmi Hivatalközi Állami Bizottságot* létesítettek, amely a népbiztosságok, valamint tudományos és társadalmi szervezetek képviselőiből áll. A kormányzósági végrehajtóbizottságok mellett helyi természetvédelmi hivatalközi bizottságokat alakítottak. A Természetvédelmi Állami Bizottság irányította a természetvédelmi intézkedéseket, bármilyen természeti készlet rabló kiirtása ellen rendszabályokat foganatosított, felkutatta és számontartotta a védelemre szoruló tájelemeket.

A *természetvédelmi szervek első oroszországi kongresszusát* 1929-ben tartották meg, amelyen részt vettek mind a társadalmi, mind az állami szervezetek. A kongresszuson jelen volt sok szövetségi köztársaság képviselője is. A kongresszus összegezte a természetvédelmi munka terén elért eredményeket és e fontos munka további fejlesztésére konkrét programot dolgozott ki.

1930-ban ezt a bizottságot az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság természeti kincseit védő és fejlesztő *Hivatalközi Állami Bizottsággá* szervezte át. Ez a határozat nem csupán a természeti kincsek egyszerű védelmét, hanem azok észszerű felhasználásának és szaporításának kötelezettségeit is erre

a bizottságra ruházta. Ennek következtében a bizottság munkájában egyre nagyobb helyet kezdett elfoglalni a különféle gazdasági szervezetek üzemi terveiről szóló jelentések megvitatása, amelyekről szakvéleményt szolgáltatott a kormánynak.

Az első *össz-szövetségi természetvédelmi kongresszust* 1933-ban hívták össze. A kongresszus határozataiban megjelölte a természetvédelmi munka alapirányzatát és kimondta, hogy a természetvédelem ügyét a Szovjetunióban nem lehet elkülöníteni a szocialista építés közös feladataitól, továbbá, hogy a természetvédelem feladatai nem merülhetnek ki az ország természeti kincseinek nem-gazdaságos és romboló kihasználása elleni küzdelemben, hanem közre kell működni azok helyreállításában és megsokszorozásában is.

Ekkor az Össz-szövetségi Központi Végrehajtó Bizottság Elnöksége megalakította az Össz-szövetségi Központi Végrehajtó Bizottság Elnökségénél működő védett területek bizottságát. Erre bízta az állat- és növényvilág legértékesebb példányainak védelmét, szaporítását, az észszerű használattal kapcsolatos intézkedések kidolgozásának és végrehajtásának funkcióit, valamint a hatóságok, hivatalok és szervezetek ilyenirányú munkájának ellenőrzését is.

A védett területek bizottságát 1938-ban az Orosz Szovjet Szocialista Köztársaság Népbiztosainak Tanácsa ügykörébe tették át, majd 1939-ben átszervezték az Orosz Szovjet Szocialista Köztársaság Népbiztosainak Tanácsa mellett működő Védett Területek Főigazgatóságává. A Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsa 1939-ben hozott határozatával a többi szövetségi köztársaság Népbiztosainak Tanácsa mellett is megalakította a Védett Területek Főigazgatóságát. A természetvédelmi hivatalközi bizottságok és a Védett Területek Főigazgatósága nagy szerepet játszott sok védett terület megszervezésében.

A Szovjetunióban jelenleg 97 védett terület van, amelyek összes területe több mint 12 millió hektárt tesz ki. Ebből egyedül az Orosz Szovjet Szocialista Köztársaságban 41 védett terület van, melyeknek összes területe meghaladja a 9.8 millió hektárt. Ilyen a természetvédelem állami szervezete a Szovjetunióban.

A történeti események élesen világítják meg azt a különbséget, amely a cári Oroszország természetvédelmi próbálkozásai és a Szoc. Köztársaság egyre fejlődő természetvédelmi eredményei között van. A cári Oroszországban a feudális urak nyomasztó igája, majd a kapitalista termelés önző, profitéhes érdekei nem engedték a természetvédelem gondolatának megvalósítását. Az

uralkodó, elnyomó osztály érdeke volt, hogy a népet a felvilágosodás lehetőségétől elzárja, sötét elmaradottságában megtartsa. A kultúra fejlődésének akadályozásával együtt útját állta a természetvédelem közhasznú fejlődésének és gátat vetett a természetvédelmi kérdések gyakorlati megoldásának.

Az események fényesen szemléltetik a győzelmes Októberi Forradalom utáni idők természetvédelme fejlődésének lendületét. Amióta Lenin vezetésével maga a nép vette kezébe az ország ügyeinek irányítását, a kultúra fejlődésével a természetvédelmi problémák is sorra megoldódnak.

Majd a nagy Sztálin elvtárs irányításával hatalmas iramban megindult gazdasági fejlődés magával hozza a kultúra minden ágának, a tudománynak és így a természetvédelemnek is a világon egyedülálló virágzását.

A Szovjetunióban az érintetlen természet olyan területeit nyilvánítják védetté, amelyek egy földrajzi tájegységnek legépebben megmaradt és legjellegzetesebb részei.

A Szovjetunió védett területet tudományos kutató intézmények, de abban különböznek a városi kutató intézetektől, hogy tudományos munkájuk közvetlenül az élő természet környezetében folyik. Azért olyan értékesek ezek a védett területek, mert lehetővé teszik olyan elméleti és gyakorlati problémák kidolgozását és megoldását, amelyek a természeti folyamatok hosszas tanulmányozását kívánják meg. Ezek a területek bővelkednek a szebbnél-szebb és tudományos jelentőségű állatokban, növényekben. A kirándulók számára itt találhatóak a legfestőibb szépségű és legérdekesebb helyek. A Szovjetunió védett területei a Szovjetunió európai és ázsiai részei sztyeppés, félpusztá, pusztá sávjainak, valamint erdős és magashegyvidéki tájainak természetét mutatják be. Ezek a védett legjellegzetesebb földrajzi területeken (rezervátumokon) védik és egyben szaporítják a gazdasági és tudományos értékű állat- és növényfajokat.

A szovjet-természetvédelem nagy multja útmutatás és arra tanít, hogy ismernünk, értékelnünk, óvnunk és szeretnünk kell a természetet, életének és szépségének minden változatos formájában.

Természetvédelmi területek a Szovjetunióban

A Szovjetunió számos védett területe közül mutatunk be néhányat.

A Volga deltája. Asztrahányi védett terület

A védett terület, amelyet 1919-ben létesítettek, három részletet foglal magában a Volga deltájában: a damcsinszkit, az obzorosvzsokit és a trjohizbinszkit, összesen 23.000 hektáron. Ez a terület a vízimadarak, halak, békák és szúnyogok birodalma. Köröskörül beláthatatlan, embermagasságú, áthatolhatatlan sás, nád, kákarengeteg veszi körül az embert vízbuzogánycsalítókkal, fehérfűzerdőkkel és fűzcsérjékkal váltakozva. A rengeteget, különböző irányból erék és csermelyek szelik át. A sűrűségben vadászok, rókák, kacsák, libák, káspi fácánok, gyönyörű bíbortyúkók tanyáznak, az erékben és csermelyekben pedig a folyami vidra halászat. A magas fák tele vannak fészkekkel — gémek, pólingok, kanalgémek, kormoránok tanyáival. A sokféle madárhang következtében állandó lárma uralkodik. Mindenütt forr az élet. Nem hiába hívják ezt a védett területet „káspi dzsungel”-nek. A védett területen a legkülönbébb madarak százezrei fészkelnek. Nyáron a Szovjetunió északi részéből ide repülnek a kacsák százezrei. Májusban a terület vizei átmelegednek. Ilyenkor a Káspi-tengerből tömegesen vándorolnak ide ívársra a heringek, tengeri halak, kecségék, vizák, tokhalak. Októberben a legmélyebb helyeken — az ú. n. „gödrök”-ben — telelésre gyűlnek össze a volgai halak: csukák, pontyok, süllők, sóregek, harcsák és egyéb halak. A védett terület növényei közül különösen szép a fehér békakorsó és a „szent” lótusz, amely július második felében kezd virítani és kellemes illatot áraszt maga körül. A védett terület tudományos munkásai komoly munkát végeznek a nagy Volga folyam deltájának tanulmányozása terén.

A kaukázusi védett terület

Ezt a védett területet az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Népbiztosainak Tanácsa és az Oroszországi Központi Végrehajtó Bizottság határozata alapján 1924-ben létesítették a hajdani kubáni nagyhercegi vadászterületek helyén, a Kaukázus erdőségei gazdag és változatos állatvilágának védelmére.

A védett terület 338 ezer hektár kiterjedésű s a Kaukázus főgerincének északi és déli lejtőin terül el. 90 kilométerre Majkop városától és 85 kilométerre Szocsitól, a Bjela, a Nagy és Kis Lába folyók — a Kubán mellékfolyói — medencéjében. A védett területnek igen nagy a fontossága a Kubán vízszabá-

lyozása szempontjából. A védett terület jéggel és hóval borított hatalmas ormairól száz és száz fergeteges hegyi folyócska zúdul le a mély szakadékokba és szorosokba. Ezekben a patakokban tenyészik az ízletes pisztráng. A hegyek alsóbb lejtőit hatalmas bükk, lucfenyő és keleti jegenyefenyő őserdők borítják, sok helyén ember még nem is járt és baltája ezekben az erdőkben még nem csattogott. A védett területen több mint 160 erdei növényfélése tenyészik. A meredélyeken és a szakadékokban az ezeréves tiszafák állanak. Hoszta kerületében egy egész puszpángfaliget maradt fenn. A tiszafa és a puszpángfa olyan növényi reliktumok, amelyek a jégkorszakból maradtak meg. Faanyaguk rendkívül tartós és szép. A védett terület erdei tisztásait buja növényzet, magas fű borítja, amelyből még a lovon ülő ember sem látszik ki. A sűrű fűvön keresztül csapásokat tapostak ki a védett terület lakói: szarvasok, vaddisznók, medvék.

A magasban, a színpompás alpesi jellegű réteken a nagy hegyi kecskék — a kőszáli kecskék — sokezres nyájai legelnek. A kőszáli kecskével együtt élnek a magasban a szép, hatalmas, hegyi pulykák. A megközelíthetetlen sziklákon sok madár fészkel: szakállas keselyűk, fakókeselyűk és a szubalpesi réteken található hegyi fajdok.

A sziklákhoz lapulva, majdnem összeolvadva velük, kúszik a kőszáli kecskék nyomában a szép, ragadozó párdúc.

Guzeripljától nem messze, a Szleszár-hegyen láthatjuk a Kaukázus óriásait — a bölényeket. 1938-ban Aszkania-Novából 7 példányt hoztak ide szaporítás céljából. 1946-ban már 17 példány volt belőlük.

A voronyezi védett terület

A délkeleti vasút Grafszája állomása körül egy nagy, jól megőrzött, körülbelül 30 ezer hektárnyi erdőség terül el. Ez a voronyezi védett terület. Az erdők erdei fenyőből, tölgyfából, hársból, jávorfából és más lombosfából állanak; a lankásabb helyeken több a nyárfa és az égerfa.

A védett területet két folyó szeli át — az Uzsmanka és az Ivnyica — partjaikon terülnek el a *folyami hódok* telepei. Legutóbb 2526 hódot számláltak meg ezen a területen. 1927-ben csak 150 volt összesen és ezeket is a kipusztulás veszélye fenyegette. A hódok a fák gyökerei alatt, üregekben laknak. A sekély és iszapos Ivnyicán a hódok a víz emelése céljából mesterséges gátakat építenek és ezekből külön csatornák vezetnek lakótele-

peikhez. Ezekon a csatornákon szállítják maguknak az élelmet és közlekednek bennük. A Ramony állomás melletti vadaskertből 1917-ben hét *nemes szarvas* is átszökött a jelenlegi védett területre. A jövevények itt kedvező életfeltételeket találtak és jól érezték magukat. Számuk jelenleg már 360-ra nőtt. A szarvasok legveszedelmesebb ellenségei a *farkasok*, amelyek ellen az egész védett területen kíméletlenül küzdenek.

A voronyezsi védett terület az egyetlen hely a Szovjetunióban, ahonnan más vidékre történő telepítés céljából hódokat lehet beszerezni.

Irodalom:

dr. Boros István: A szovjet természetvédelem szervezete és működése.

dr. Baranyai B. és dr. Vigyázó: Balaton és környéke.

dr. Dudich Endre: Az Aggteleki Barlang TTK. 1930.

Kaán Károly: Természetvédelem és a természeti emlékek.

V. N. Makarov: Természetvédelem a Szovjetunióban.

dr. Máté Imre: Szarvasi botanikus kert.

dr. Pátkai Imre: A ragadózó madaraink.

dr. Soó Rezső: A pusztuló Bátorliget.

dr. Soós Lajos: TTK. 1929.

dr. Tildy Zoltán: Fehértó.

Treitz Péter: Sós és szikes talajok természetrajza.

dr. Vertse Albert: A kert madárvilága.

A természetvédelemmel hivatalosan foglalkozók és a részletesebben érdeklődők részére közöljük a tárggyal foglalkozó törvényeket, rendeleteket és utasításokat:

Az 1894. évi XII. tc.

Az Erdőkről és a természetvédelemről szóló 1935. évi IV. tc. és végrehajtási utasítása.

Az 1949. M. T. 4.235. rendelet.

TARTALOMJEGYZÉK

I. FEJEZET

A magyar természetvédelem története	3
Hazánk természetvédelme a felszabadulás előtt	3
Hazánk természetvédelme a felszabadulás után	14
A természetvédelem mai szervezete	15

II. FEJEZET

A természetvédelem feladatai	16
A védetté nyilvánítás	20
Gyakorlati természetvédelem	22

III. FEJEZET

A természetvédelem működése a népi demokráciában	24
Természetvédelem az erdészetben	26
Az erdészeti szervek természetvédelmi feladataink összefoglalása	28
Természetvédelem és mezőgazdaság	29
A madarak védelme	31
A tudományos és kulturális fejlődés szolgálatá	34
Felvilágosító munka és népnevelés	37
A Szovjetunió támogatása és példájának követése	40

IV. FEJEZET

Hazánk jelentősebb természetvédelmi területei, emlékei	41
Növénytani (botanikai) jelentőségűek	41
Madártani (ornitológiai) jelentőségű területek	50
Földtani (geológiai) jelentőségű helyek	54

V. FEJEZET

Természetvédelem a Szovjetunióban	59
a) A cári Oroszországban	59
b) A Szovjetunióban	60
Természetvédelmi területek a Szovjetunióban	64
Irodalom	67

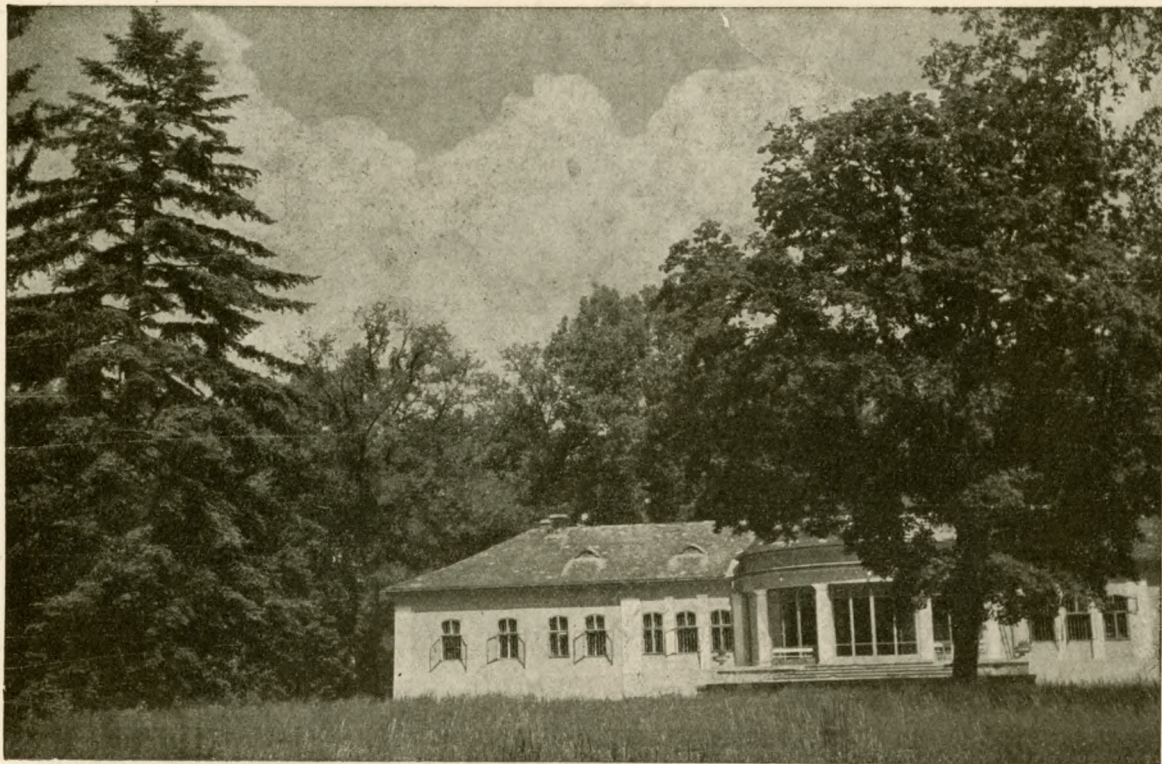

Szentgáli tiszafás erdő

Crocus albiflorus v. *Cs.* a gyulaji erdőben

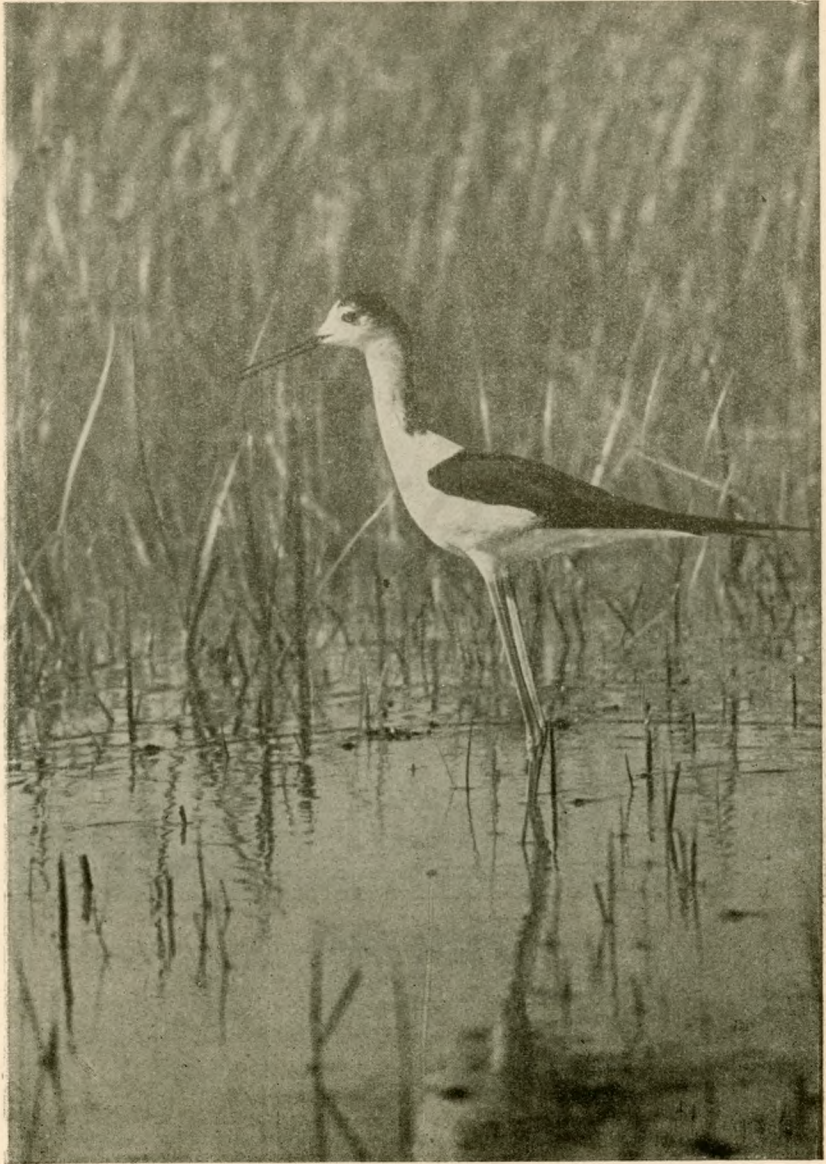

Részlet a vácrátóti arboretumból

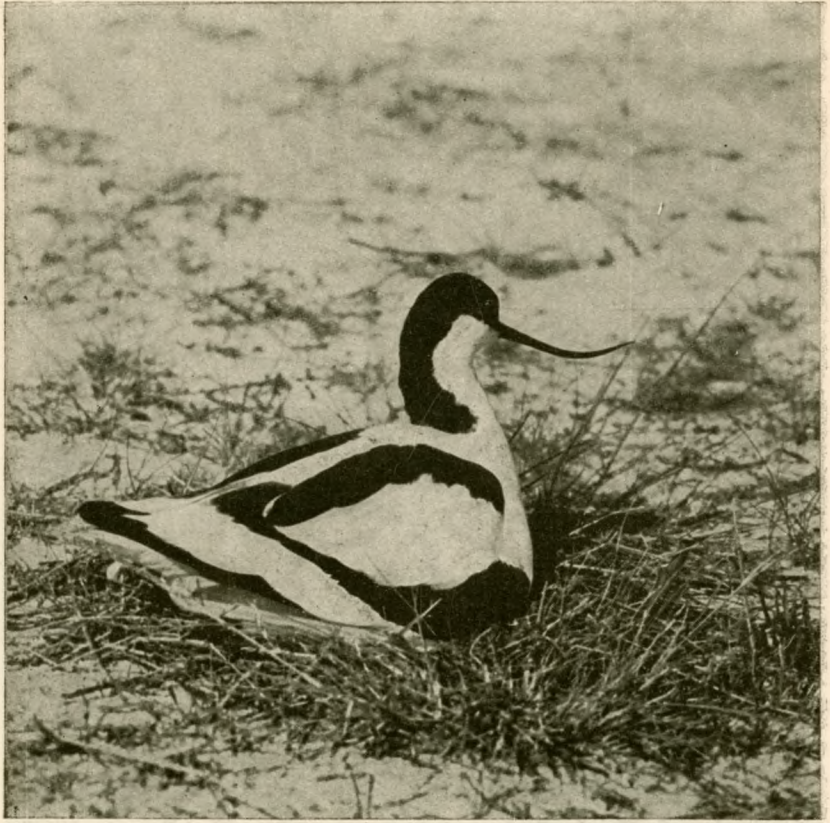

Alcsuti erdő: Libanoni cédrus

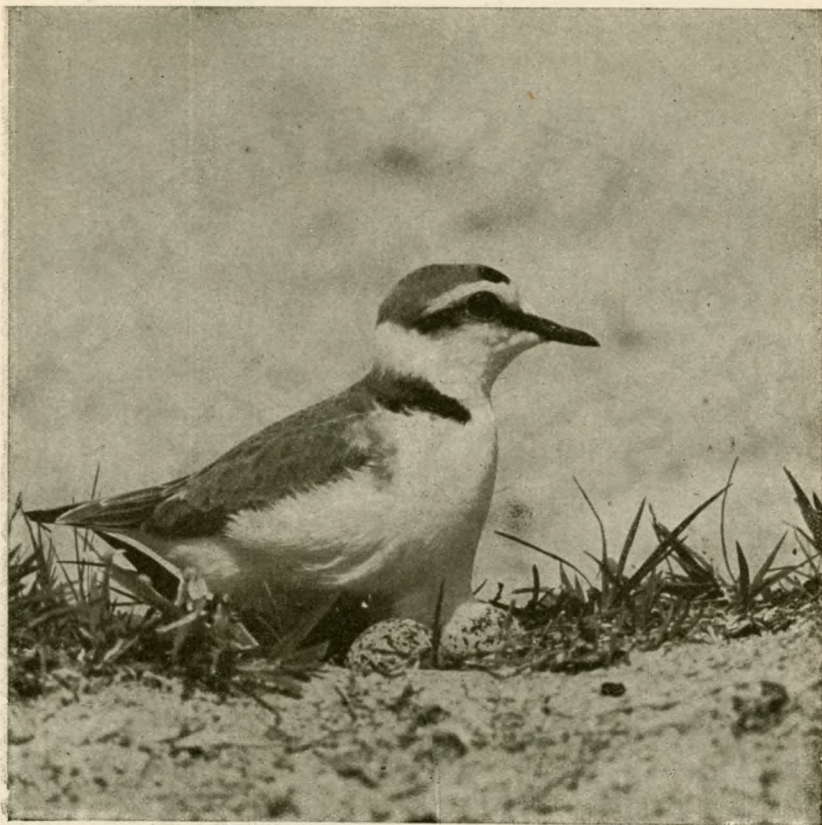

Fehértó : Gólyatöcs

Fehértó: Gulipán

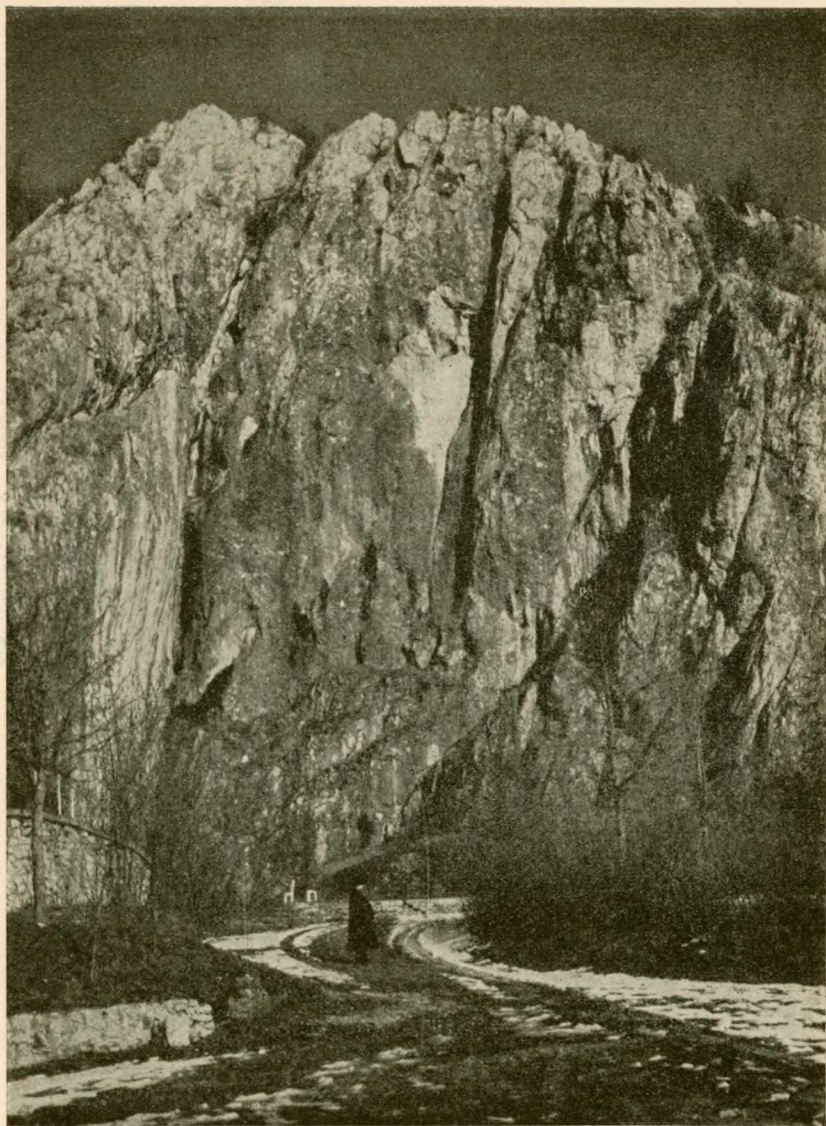

Fehértó: Széki lile

Kisbalaton : Nemeskőcsag fiókáival

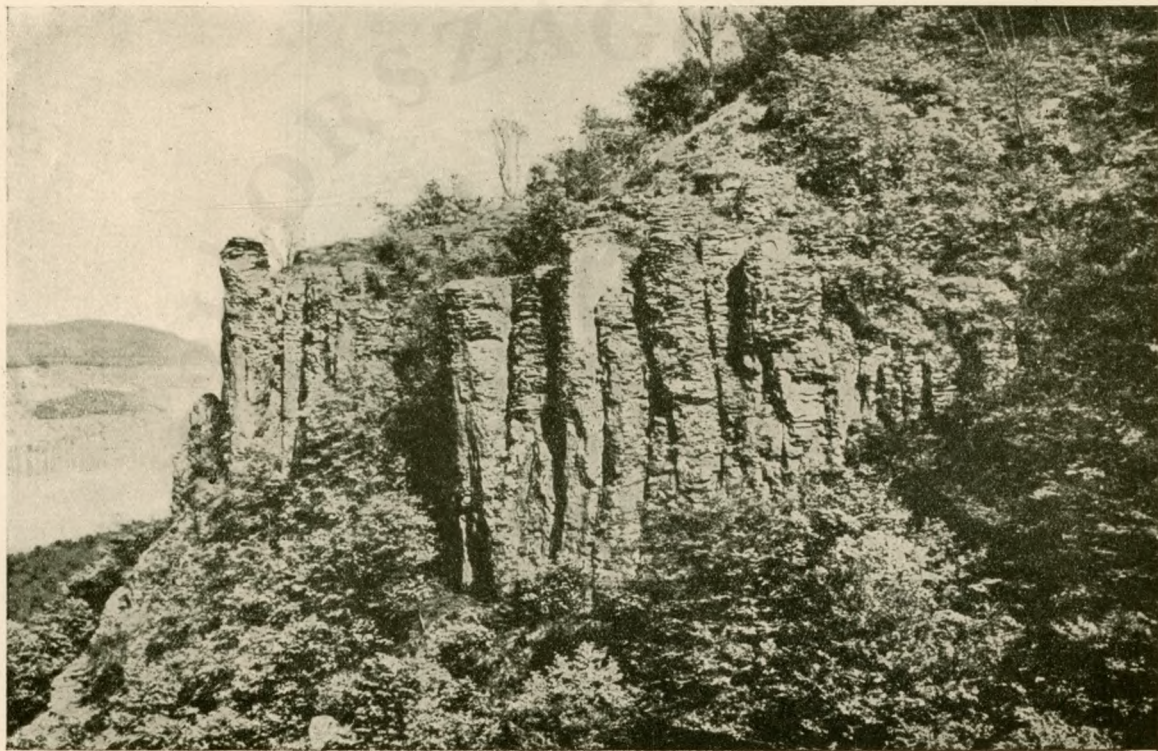

Sziklafal az aggteleki cseppkőbarlang bejáratánál

Badacsony-hegy

A Badacsonyi Kökapu

Kígyászó ölyv

a Mezőgazdasági Kiskönyvtár

erdészeti sorozatában megjelennek :

1. Az erdő növényvilága
2. Az erdő élete
3. Csemetekert
4. Erdők telepítése
5. Erdő ápolása
6. Erdei magvak
7. Mezővédő erdősávok
8. Erdővédelem
9. Vadgazdaság
10. Erdőbecslés
11. Fakitermelés
12. Erdei melléktermékek
13. A fa feldolgozása
14. Gépesítsük az erdőgazdálkodást
15. Természetvédelem
16. Erdészeti építés és szállítás
17. Erdőgazdasági üzem megszervezése